

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Úloha sociálního pracovníka v postmoderní době

Bc. Michal Krč

Vedoucí práce: MUDr. Olga Dostálová, CSc.

Praha 2016

Prague college of psychosocial studies

The quest of social worker in posmodern epoch

Bc. Michal Krč

The Diploma's Thesis Work Supervisor: MUDr. Olga Dostálová, CSc.

Praha 2016

Anotace

Sociální práce v postmoderní době a postmoderní doba samotná se vyznačuje značnou nejednotností. Cílem této diplomové práce je objasnění a vysvětlení rozdílného přístupu ke způsobu života v postmoderní době a v tomto duchu i ovlivnění sociální práce. Autor se zabývá rozdíly v sociální práci v době moderní a postmoderní, jejichž často se lišící pojetí někdy zasahuje do dalšího vývoje sociální práce. Postmoderní dobu charakterizuje především vyhraněná individualita člověka, nestálost, názorová mnohost, zvyšující se nejistota budoucnosti, zpochybnění tradičních hodnot, nevyváženost pojetí lidských práv a povinností a další fenomény. Tématem následujících kapitol je vymezení pojmu sociální práce v jejích různých oblastech, je uváděn pohled jak českých, tak zahraničních autorů na současnou dobu. Hlubší uchopení tohoto tématu vyžadovalo značně podrobné studium publikací různých autorů a vyžadovalo tedy i větší rozsah pojetí teoretické části, než bývá obvyklé. Proto se autor rozhodl předložit práci jako teoretickou.

Klíčová slova

Sociální práce, sociální pracovník, klient, moderní doba, postmoderní doba.

Abstract

Social work in the postmodern era and the post-modern period itself is characterized by considerable inconsistency. The aim of this thesis is to clarify and explain the different approaches to the way of life in postmodern era, and connect it with the influence of social work. The author discuss the differences in social work at the modern and postmodern period, which often differing concepts interferes sometimes with the further development of social work. Postmodern period is characterized by particular individuality of man, instability, multiplicity of opinions, the increasing uncertainty of the future, challenging the traditional values imbalanced concept of human rights and duties, and other phenomena. The topics of the chapters are focused on the definition of social work in its various spheres. There is given point of view of both Czech and foreign authors at the present time. A deeper grasp of the topic required a very detailed study of books of many different authors and thus required a greater range of theoretical concepts than usual. Therefore, author decided to present the work as a theoretical one.

Keywords

Social work, social worker, client, modern era, posmodern era

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce MUDr. Olze Dostálové, CSc., za cenné rady, připomínky a metodologické vedení práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma Úloha sociálního pracovníka v postmoderní době jsem vypracoval samostatně a použil jen pramenů, které cituji v bibliografii.

V Praze

.....

Michal Krč

Obsah

ÚVOD.....	9
1 SOCIÁLNÍ PRÁCE, JEJÍ VZNIK, VÝVOJ, KLIENT A HODNOTY	10
1.1 Definice sociální práce	10
1.2 Vznik sociální práce	11
1.3 Klient sociální práce	12
1.3.1 Charakteristika skupin klientů	13
1.3.2 Rozdělení klientů z hlediska jejich chování	14
1.3.3 Potřeby klienta	14
1.3.4 Klientův svět	15
1.4 Hodnoty v sociální práci	15
1.5 Historie sociální práce	16
1.5.1 Přehled vývoje sociální práce	16
1.5.2 Historie sociální práce v České republice.....	17
2 MODERNÍ A POSTMODERNÍ DOBA A JEJÍ VLIV NA SPOLEČNOST A SOCIÁLNÍ PRÁCI	20
2.1 Moderní společnost	20
2.2 Postmoderní doba.....	22
2.2.1 Vznik postmoderní doby	23
2.2.2 Postmoderní člověk	24
2.2.3 Genderové stereotypy v postmoderní společnosti.....	25
2.2.4 Náboženství v postmoderní době	27
2.2.5 Filosofie v postmoderní době.....	27
2.2.6 Etika a morálka v postmoderní době.....	29
3 ÚLOHA SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA V POSTMODERNÍ DOBĚ.....	32
3.1 Mýty o roli sociálních pracovníků	32
3.1.1 Co je to mýtus	32
3.1.2 Mýty o sociální práci	32
3.2 Role sociálního pracovníka v postmoderní době	36
3.3 Skupiny klientů s naléhavou potřebou pomoci sociálního pracovníka	40
3.3.1 Sociální práce s nezaměstnanými.....	40
3.3.2 Chudé rodiny s dětmi	42

3.3.3	Sociální práce s pachateli trestných činů	43
3.3.4	Sociální práce a zdravotně postižení	46
3.3.5	Sociální práce s umírajícími	48
3.4	Ostatní aspekty v práci sociálního pracovníka.....	50
3.4.1	Sociální práce a dobrovolnictví.....	50
3.4.2	Dilemata a tlaky v sociální práci při práci s klientem (zadavatel/poskytovatel)	52
3.4.3	Sociální spravedlnost v postmoderní době	54
3.4.4	Sociální práce jako aktivní účastník v řešení problémů sociální politiky (Sociální reforma)	56
3.4.5	Duchovní dimenze sociální práce	58
3.4.6	Supervize v sociální práci.....	61
3.4.7	Důležitost výzkumu pro praxi sociálních pracovníků.....	63
4	PODÍL VZDĚLÁVÁNÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V POSTMODERNÍ DOBĚ JAKO NÁSTROJ SNIŽOVÁNÍ RIZIK	65
4.1	Typy rizik.....	67
4.2	Strengths-based vzdělávání.....	69
4.2.1	Výklad podstaty strengths-based vzdělávání.....	69
4.2.2	Principy strengths-based vzdělávání	70
4.3	Moc a bezmoc v postmoderní sociální práci	73
4.4	Diskuse	75
	ZÁVĚR.....	78
	LITERATURA.....	79
	Internetové zdroje.....	86

„Všechno, co je uznávané, třeba teprve od včerejška...,
má být předmětem podezření.“

Jean – Francois Lyotard

ÚVOD

Specifikace moderní a postmoderní doby - a hlavně vymezení hranice mezi nimi - je značně obtížná. Z tohoto důvodu mě téma Úloha sociálního pracovníka v postmoderní době také zaujalo. Když jsem se v duchu snažil postmoderní dobu datovat a popsat vlastními slovy, zjistil jsem, že to není tak jednoduché, jak jsem si původně myslel. Do té doby bylo pro mne samozřejmostí to, že žijeme v postmoderní době či době nano-technologií, ale neuvědomil jsem si, jak úzká a přitom rozdílná je hranice mezi současným a předchozím obdobím. Člověk je v každé době ovlivněn ostatními lidmi a rytmem doby, ve které žije. Díky společnosti a okolí přejímá názory a hodnoty jiných a často je nucen se s nimi do značné míry i ztotožnit. Mnohdy si ani neuvědomuje, že na základě toho ztrácí možnost utvářet si hodnoty vlastní. Nebylo možno také opominout psychickou reakci na zásadní změny života u generace, která větší část svého života žila v době moderní.

Dospěl jsem k názoru, že zralost člověka se projevuje i ve schopnosti se na věci dívat s odstupem a hodnotit je nezaujatě bez přihlídnutí na vlastní názor. V některých případech tohoto až přehnaně „sterilního“ uvažování však přicházíme o vlastní identitu a snažíme se věci hodnotit z jakési nadlidské pozice, kterou nebudeme dlouhodobě schopni zvládnout, a to ať už sami před sebou, nebo pod tlakem argumentů z onoho „nadmínského“ pohledu zastaralých. V době postmoderní byla kolektivní morálka nahrazena morálkou individuální. Tomuto bouřlivému vývoji se nevyhnula ani sociální práce. A právě tomu bych se chtěl právě v této diplomové práci věnovat.

1 SOCIÁLNÍ PRÁCE, JEJÍ VZNIK, VÝVOJ, KLIENT A HODNOTY

1.1 Definice sociální práce

Sociální práce nemá jednotnou definici. Každý z tvůrců jejích jednotlivých definic nahlíží na tento obor trochu jinou optikou. Původní definice sociální práce byla formulována v r. 1982, Mezinárodní federace sociálních pracovníků na shromáždění v Montrealu v červnu 2000 pak přijala širší pojetí sociální práce.

MATOUŠEK (2003, s. 213) definuje sociální práci jako *„společenskovední disciplínu i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů“*.

SVEŘEPA (2008) upozorňuje na to, že sociální práce ve 21. století je dynamická a neustále se vyvíjí, proto by žádná definice neměla být považována za vyčerpávající. V současné době se sociální pracovník musí ve své práci zaměřit na kulturní, historické a socioekonomické podmínky, je třeba se zaměřit na jednotlivce, rodiny, skupiny a komunity.

V časopisu Sociální práce/Sociálna práca definuje představitelka oboru, doc. Havrdová, sociální práci jako práci, která *„podporuje sociální změnu, řeší problémy v mezilidských vztazích a posiluje a osvobozuje lidi za účelem naplnění jejich osobního blaha. Využívá teorií lidského chování a sociálních systémů, sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti“* (HAVRDOVÁ, 2008, č. 2, s. 35).

Sociální práce je tedy vědeckou disciplínou, která se především zaměřuje na zvýšení kvality života jednotlivců i skupin. Jako obor vychází z humanistických a demokratických idejí a její hodnoty jsou založeny na úctě v rovnost, hodnotu a důstojnost všech lidí. Centrem zájmu je klient, skupina, nebo komunita.

1.2 Vznik sociální práce

Sociální práci jako činnost, nikoliv jako vědní obor, lze vysledovat až k prvopočátku lidské společnosti. Než nabyla dnešní podoby, prošla náročnou transformací. V různých historických obdobích, v jednotlivých staletích reagovala sociální práce na aktuální potřeby společnosti, které se vyvíjely tak, jak se měnila tato společnost (MATOUŠEK a kol., 2013a). Sociální práce jako začínající odbornost vznikla teprve v 19. a ve 20. století se jako uznávaný obor prosadila (NAVRÁTIL, 2001). Teprve až v minulém století se začíná výrazně uskutečňovat politická debata o adekvátním vytváření a rozdělování zdrojů sociálního blahobytu. Teprve v tomto období se začíná prosazovat představa o celospolečenské spravedlnosti (MATOUŠEK, a kol., 2013a). Většina teoretických návrhů, konceptů, paradigmat, které se dodnes používají, mají své kořeny právě v uvedeném období.

Pro pochopení vývoje sociální práce je zásadní znalost historických souvislostí. Je třeba si všimnout vyvíjejícího se postavení sociální práce, jejího významu a společenského hodnocení. Na vývoj teoretických přístupů má významný vliv proměnlivost sociální práce jako oboru. Na sociální práci a sociální pracovníky se můžeme dívat z různých pohledů. Proto se také setkáváme s poměrně širokou škálou teoretických přístupů, které odpovídají moderním proudům své doby a kladou otázky na konkrétní problematiku jednotlivých skupin obyvatelstva a jejich sociálních potřeb a problémů. Některé z těchto přístupů se nám dochovaly až dodnes a staly se nedílnou součástí teoretické a metodické výbavy sociálních pracovníků.

Sociální práce se v současnosti již považuje za fundovanou vědní disciplínu. Speciálními pracovními metodami zajišťuje péči o člověka na profesionálním základě. V moderní složité společnosti má tedy sociální práce nezastupitelné místo. V různých formách se sociální práce zaměřuje na vztahy mezi lidmi a jejich prostředím, především tehdy, jsou-li tyto vztahy výrazně narušeny. Usiluje o to, aby pomohla lidem v návratu do společnosti jako jejích plnohodnotných členů, aby se dokázali řádně uplatnit ve společensky užitečných činnostech, a tím se i předcházelo nepříznivým sociálním situacím.

Úkolem sociálního pracovníka je zaměřit se na odstraňování křiklavých nerovností a nespravedlností, pružné reagování na krize a akutní nepříznivé situace jednotlivců a skupin osob a pomoci jim řešit každodenní společenské problémy. K tomu má příslušné odborné vzdělání a tak i možnost využívat paletu dovedností a postupů zaměřených na člověka a jeho prostředí. Spolupráce s klientem zahrnuje primární zaměření na osobu, plánování její činnosti, rozvoj jejích schopností a vlídné a reálné hodnocení. Do této skupiny pomoci patří poradenství, klinická sociální práce, sociálně pedagogická práce, skupinová práce a rodinná terapie, ale i snaha pomoci lidem získat služby a zdroje v jejich společenství.

Na sociální práci se můžeme dívat v užším, nebo v širším pojetí. V užším slova smyslu se jedná o přímý, záměrný a připravený kontakt sociálního pracovníka s klientem (skupinou, komunitou) za účelem stanovení sociální diagnózy, přípravy a provádění sociální terapie a jejího zhodnocení. Součástí této spolupráce je rovněž sledování a hodnocení výsledků poskytované péče (MÜHLPACHR, 2008).

Sociální práce v širším pojetí se především zabývá sociálně technickými opatřeními (poskytnutí služeb a dávek sociální péče), zabývá se organizací, účelným využitím nalezených postupů, rozhodnutí, spoluprací s dalšími odborníky v péči o člověka. Zajišťuje také administrativně správné postupy vytvořené institucemi (MÜHLPACHR, 2008).

Uvedený autor upozorňuje na to, že v širší veřejnosti u nás i v zahraničí je sociální práce často spojována s označením různých forem dobrovolné pomoci poskytované z dobré vůle člověkem, který je veden náboženským, či humánním cítěním a který nemusí mít odbornou kvalifikaci.

1.3 Klient sociální práce

Etymologický základ slova klient pochází z latinského slova *cliens* (gen.*clientis*) poslušný, toto slovo je odvozené ze starolatinského *cluere* – poslouchat (HOLUB a LYER, 1978, s. 242). V době starověkého Říma označoval tento termín chráněnce římských patriciů, tedy osobu neplnoprávnou, hospodářsky i právně závislou na svém ochránci (OLÁH aj., 2008).

V současné době je klient definován v rámci sociální práce jako osoba, nebo skupina osob, na níž je zaměřena intervence sociální práce (MUSIL, 2004). Klientem sociálního pracovníka je také osoba (popř. více osob), která po zhodnocení vlastní situace dospěje k názoru, že potřebuje v této oblasti pomoc.

1.3.1 Charakteristika skupin klientů

Na klienty můžeme nahlížet z různých hledisek. Děti, mládež, dospělý, senioři, atd. ONDRUŠOVÁ (2009) uvádí, že z hlediska primárních příznaků lze klienty rozdělit na:

- a) sociálně patologické – jsou to klienti, u kterých se vyskytuje delikvence, kriminalita, poruchy chování, prostituce, násilí, zneužívání osob, závislosti apod.
- b) v určité věkové fázi – tato skupina je riziková způsobem chování v souvislosti s vývojovými aspekty např. stáří, dětství.
- c) příslušníci vyhraněných sociálních skupin – jedná se o osoby, které se identifikují s normami či ideologií různých kulturních, sociálních a extrémistických skupin (vyznačují se odlišným životním stylem),
- d) osoby se zdravotními problémy – tito klienti trpí somatickými, nebo psychickými onemocněními. To se negativně odráží v jejich běžném životě (např. nesamostatnost, narušení sociálních vazeb, časté pobyty ve zdravotnických zařízeních).
- e) Osoby trpící zhoršenými sociálně ekonomickými podmínkami – tito klienti tvoří velkou část klientů sociální práce. Jejich problémy souvisí s nedostatečným materiálním a finančním zajištěním. Patří sem především nezaměstnaní, bezdomovci, osoby žijící na pokraji chudoby apod.
- f) osoby trvale zdravotně postižené – jedná se o osoby s mentálním, tělesným, nebo smyslovým postižením (OLÁH aj. 2008).

1.3.2 Rozdělení klientů z hlediska jejich chování

Z hlediska chování je možné klienty rozdělit takto:

- a) **Spolupracující klient** motivovaný k vyřešení svého problému. Aktivně se snaží spolupracovat se sociálním pracovníkem.
- b) **Nespolupracující klient**, kterému chybí motivace ke spolupráci, nebo ji odmítá (někdy i ze studu).
- c) **Rizikový klient** – je takový, u kterého je možné očekávat přímé ohrožení nějakým sociálním problémem.
- d) **Mlčenlivý klient** – je typ klienta, se kterým se velmi obtížně navazuje kontakt. Bývají to klienti, kteří vůbec nekomunikují, nebo odpovídají jednoslovně, či za pomoci citoslovcí.
- e) **Klient v odporu** – odmítá spolupráci se sociálním pracovníkem. Nereaguje na snahu sociálního pracovníka pomoci mu zvládnout jeho obtížnou životní situaci.
- f) **Manipulativní klient** – nemá zájem o práci se sociálním pracovníkem, jeho hlavním cílem je získání výhod.
- g) **Agresivní klient** – se chová agresivně vůči sociálnímu pracovníkovi, a tato agrese může být verbální, nebo fyzická (LEVICKÁ, 2004).

1.3.3 Potřeby klienta

Základní Maslowova pyramida potřeb dělí potřeby do několika kategorií. Její bází tvoří základní potřeby a pyramida pokračuje ke složitějším motivům. Princip tohoto pojetí je založen na předpokladu, že je nutné nejdříve uspokojovat ty nejzákladnější potřeby a teprve poté je možné postoupit o řád výše (MASLOW, 2014).

Pokud nedochází k uspokojení potřeb člověka, může nastat rozvoj deprivace, neboli strádání (MATOUŠEK a kol., 2013a). Potřeba je motivem k jednání a je třeba tento projev nedostatku odstranit, jelikož člověka zasahuje do všech oblastí jeho bytí, tedy v celé oblasti bio-psycho-sociální (TRACHTOVÁ aj., 2008).

1.3.4 Klientův svět

Klient si svůj svět konstruuje. Lidé, věci, a prostředí mají pro něj různé významy a jsou závislé na jeho zájmech a potřebách. Intenzivní emoční stavy ovlivňují klientův pohled na svět jak v pozitivním, tak v negativním obraze. Svět se klientovi hroutí v krizových situacích a je jej tedy nutné rekonstruovat (MATOUŠEK a kol., 2013a).

Sociální pracovník tedy na klienta musí pohlížet komplexně jako na osobu, která má svoji psychiku, temperament, emocionalitu, inteligenci, víru, jako na obyvatele, organizátora domova, jako na bytost pohybující se v čase a mající svůj okruh zájmů. V tomto pojetí je člověk chápán jako součást nejbližší rodiny, přátel, jako člen společnosti, sousedských vztahů, práce, jako bytost pohybující se v historickém čase, jako bytost hledající smysl a řád (MATOUŠEK a kol., 2013a).

1.4 Hodnoty v sociální práci

Sociální práce je založena na úctě k rovnosti, hodnotě a důstojnosti všech lidí. Vzešla z humanistických a demokratických idejí. Hodnoty sociální práce jsou součástí národních a mezinárodních etických kodexů. Lidská práva a společenská spravedlnost slouží jako motivace a zdůvodnění činnosti sociální práce. Za účelem posílení společenského zapojení pečují sociální pracovníci o osoby znevýhodněné chudobou, o osoby postižené nebo jinak handicapované. Tyto hodnoty jsou obsaženy v etickém kodexu a vycházejí z nich také principy práce s klientem. Z historického hlediska je možné hodnotovou orientaci v sociální práci rozdělit do následujících hodnotových směrů:

- a) ***Paternalistická orientace***, za jejíž vrchol se považuje počátek 20. století. Snahou bylo vylepšení mravního profilu klienta, aby žil bezúhonně a sociální pracovník pomáhal těm, kteří sešli ze správné cesty.
- b) ***Orientace na sociální spravedlnost***, která měla vést k odstranění chudoby klientů a usnadnění jejich života, pokud měli duševní nemoce, pro které nebyla společnost dosti morálně citlivá. Zlepšení těchto přístupů mělo nastolit rovnost příležitostí, redistribuce bohatství apod.
- c) ***Náboženská orientace*** navazovala na tradici charitativních činností.

- d) **Klinická orientace** byla orientací na etická dilemata v sociální práci. Probíhaly diskuse o klientově důvěře, podávání informací, způsobů komunikace apod. Zaměřovala se na vztah mezi hodnotami sociálního pracovníka a klienta (MUSIL, 2004; MATOUŠEK a kol., 2013b).

Na ochranu sociálního pracovníka se zaměřuje **defenzivní orientace**. Podnětem pro vznik tohoto směru bylo zveřejňování nepodložených informací o nesprávném provádění sociální práce. Defenzivní orientaci tedy dominuje téma odpovědnosti a problematiky spojené s rizikem soudního sporu mezi sociálním pracovníkem a klientem.

1.5 Historie sociální práce

1.5.1 Přehled vývoje sociální práce

Sociální pracovník jako člověk pomáhající lidem, kteří pomoc potřebují v různých podobách, existoval již od nepaměti. První písemné zmínky pocházejí již ze starověku, kde se projevovala solidarita v rámci kmene nebo rodiny.

Ve středověku pomoc organizovala hlavně církev, katolické kongregace a řády, které zakládaly ústavy pro postižené či staré občany, podílely se na výstavbě či zřizování tzv. špitálů (chudobinců). V této době spočívala hlavní péče na bedrech rodiny. Velký vliv na pomoc potřebným měly i

V době vzniku městských států tuto pomoc poskytovaly také soukromé osoby, řemeslné spolky a cechy, které se staraly o své členy i jejich rodiny. Zúčastňovali se i měšťtí, později státní, úředníci. Vzpomeňme si na výpomoc či penze vysloužilým vojákům, pomoc sirotkům, finanční dávky na jídlo pro chudé a jiné formy výpomoci.

V období renesance a osvícenství byla chudoba již sledovaným ukazatelem fungování státu. Bylo povoleno žebrání, zavedení domovského práva, novinkou se stává vytvoření zákona o chudých, za které již není odpovědná církev, ale místní orgány. V této době také nastává diferenciací potřebných (KODYMOVÁ aj., 2012).

V industriálním kapitalismu se pracovní silou stávala i ženská a dětská práce v továrnách. Přestěhování do měst a život ve městech způsobil rozpad tradičních

rodinných hodnot, což vyžadovalo vznik podpůrných spolků. Sociální pracovníci jako samostatně sdružení členové v této době ještě neexistovali. Nositelkami charitativních aktivit byly především ženy vyšších vrstev, z bohatých rodin průmyslníků a obchodníků, které organizovaly charitativní akce a sbírky na pomoc potřebným.

V 19. století vznikají první komunitní centra a je uplatňována systematická sociální práce. Bismarkovy reformy byly průlomové v tom, že umožňovaly pojištění pro zaměstnance v případě nemoci, invalidity, stáří, úrazu, či jiné nepředvídatelné události, která mohla člověka potkat (KODYMOVÁ, 2012).

Vývojem sociální práce v anglosaské části světa se zabývá BEITO (2012). Všímá si především reciproční pomoci mezi chudými navzájem, jež byla vždy cílená a týkala se potřebných na rozdíl od pozdější angažovanosti státu v této oblasti, která byla spíše plošná a ne vždy se dostala k těm, pro které byla nejpotřebnější.

Ve 20. století vznikají první školy sociální práce, které poskytují již komplexní způsob práce s lidmi, kteří jak vědomě, tak i nevědomě si se svojí složitou situací nedovedou poradit. Významným prvkem v učení škol zaměřujících se na přípravu pracovníků v sociální práci je přednostní důraz na práci s rodinou a případová sociální práce. Převládá také skupinová a komunitní práce, která se rozvíjela hlavně ve Spojených státech amerických. V období 20. století se sociální práce také stává součástí systému sociálního zabezpečení. Lidé začínají myslet na budoucnost, na stáří a na dobu, kdy by se jejich kvalita života mohla výrazně změnit.

Současnost se především zabývá snahou o dosažení rovných příležitostí v přístupu ke vzdělání a k zaměstnání. Ve 20. i na počátku 21. století u některých jedinců stále přetrvává snaha po dosažení rovnosti v přístupu k výsledkům práce celé společnosti. Dle mého názoru je to však utopie.

1.5.2 Historie sociální práce v České republice

Podobně jako ve světě i u nás v období středověku zabezpečovala péči o potřebné hlavně církve, města, cechy apod.

V období renesance a osvícenství byla významnou osobností, která se soustředila na význam a rozvoj vzdělávání a zakládání škol i pro chudé Marie Terezie. Ta také

zrušila v roce 1848 poddanství. Josef II. zrušil řadu klášterů, v jejichž prostorách vznikaly ústavy či špitály. I v této době poskytují významnou pomoc potřebným také dobrovolné a řemeslné spolky a církevní organizace. Stále však v této době převládá neorganizovaná forma pomoci.

V 19. a 20. století i v Českých zemích platil institut domovského práva, který vznikl v Rakousku Uhersku v roce 1863. Každý kdo chtěl domovského práva využívat, se musel prokázat domovským listem. Držitelem domovského listu mohla být jen osoba se státní příslušností v Rakousku - Uhersku, respektive po roce 1918 v Československu. Držitel tak získával v případě potřeby nárok na chudinské zaopatření – dnes tak zvané sociální dávky, nerušený pobyt a právo na poskytnutí obydlí. Obce pak naopak požadovaly, aby jim byl za poskytování těchto jistot takový člověk také nějak prospěšný (KODYMOVÁ, 2013).

I nadále je v tehdejší době základem sociální práce dobrovolná aktivita, která spočívá především na vztahu. Teprve ve 20. století se z charitativní práce stává disciplína s vlastní metodikou a formálním způsobem výuky. Důležitost sociální práce a vzdělávání v ní je již na stejné úrovni, co se týče důležitosti, jako vzdělávání v jiných oborech.

Z 20. století jsou u nás pro sociální práci důležitá období mezi roky 1918 – 1948 kdy se sociální práce rozvíjí v následujících oblastech: sociálně právní ochrana mládeže, ústavní péče, chudinská péče, vznikají i poradny pro volbu povolání, poradny osvětové a sociálně zdravotní (KODYMOVÁ, 2013).

Další mezník pro sociální práci a její pracovníky nastává mezi léty 1950 a 1960 kdy dochází ke znárodnění fondů sociálního, důchodového, úrazového a nemocenského pojištění. V tomto období je sociální politika a péče zcela závislá na státních úřadech. Proti předchozímu období se sociální práce nerozvíjí, protože v době budování socialismu je pojmána jako přežitek kapitalismu. Zdůrazňuje se, že v socialismu neexistuje nezaměstnanost (je deklarována pracovní povinnost občana na jedné straně a povinnost státu zajistit mu práci na druhé straně). Sociální problémy se nepřipouštějí, i když skrytě existují, ale je postulováno, že o vše se postará všemocný stát.

Zlom nastává v 60. – 70. letech 20. století, kdy se zvedá vlna kritiky na nedostatek sociálních pracovníků, nebo lidí zabývajících se konkrétními problémy konkrétních občanů. Jsou obnoveny katedry sociologie na univerzitách, vzniká Česká sociologická společnost a Společnost sociálních pracovníků.

Další útlum ve slibně rozvíjejícím se vzdělávání sociálních pracovníků nastává v období mezi léty 1970 – 1989, kdy sociální práce stagnuje a je tendence k propojení zdravotnictví a sociální práce, kdy ji často suplují sestry v nemocnicích. Částečně se sociální práce rozvíjí nevelkých továrnách, kde se týká především žen s dětmi, mladých pracovníků a společensky nepřizpůsobivých osob (KODYMOVÁ aj., 2012).

Po sametové revoluci se radikálně změnila oficiální postoje k sociální práci. Vytvořila se samostatná katedra sociální práce na FFUK v Praze. Rok 1989 je přelomový v tom, že se začal kritizovat zastaralý sociální systém, začalo se hovořit o nových sociálních problémech, začaly vznikat nové projekty k řešení sociálních záležitostí. Byl podporován vznik organizací podporující sociální služby.

2 MODERNÍ A POSTMODERNÍ DOBA A JEJÍ VLIV NA SPOLEČNOST A SOCIÁLNÍ PRÁCI

Společnost jako takovou můžeme chápat jako souhrn individuí jednajících s ohledem na jednání druhých, a to v určitých historických, kulturních, individuálních souvislostech.

2.1 Moderní společnost

Společností, která dala vzniknout společnosti postmoderní, je - jí předcházející - společnost moderní. Moderní společnost je produktem průmyslové revoluce a stojí na pevných pilířích trhu. Trh je regulátorem chodu celé ekonomiky, ale také postupně celé společnosti. Filosofii moderní společnosti se zabýval HABERMAS (1991).

Charakteristické rysy moderní společnosti jsou:

- Stát kontroluje každodenní život občanů.
- Dochází ke specializaci funkcí (profesionalizaci).
- Kontroluje se příroda.
- Mohutně se rozvíjí průmyslová výroba.
- Postupně se rozvíjejí služby, které zaměstnávají stále více osob.
- Věda se rozhodujícím způsobem uplatňuje při výkladu světa.
- Nastává účelně organizovaný blahobyť.

Teprve po roce 1989 nastala doba, kdy jako jedna z priorit se jevila i obnova vzdělávání v sociální práci a to až na vysokoškolské úrovni. Do té doby existovaly pouze střední školy zaměřující se na sociální práci. Jednalo se tedy o rozsáhlou reformu. Potřeba komplexně vzdělaného sociálního pracovníka na vysokoškolské i vědecké úrovni vyvstala s novými problémy doby. Jednalo se o reformy celého systému sociální péče a jeho přetvoření v systém sociální pomoci. Pracovalo se s konceptem tzv. záchranné sociální sítě, který měl zmírnit negativní sociální důsledky po „sametové revoluci“ (MATOUŠEK, 2007, s. 30). Bylo nutno počítat s tím, že

nastanou pro určitou část obyvatelstva sociální problémy, které se dříve pod patronací státu nemohly vyskytnout. Lidé získali svobodu, ale zároveň i odpovědnost za sebe.

Ve společnosti se vyskytly nové patologické jevy vyžadující na ně specializované sociální pracovníky, kteří se měli zaměřit dokonce i na konkrétní sociopatologický jev. Sociální pracovníci se začali zaměřovat na práci s postiženými, lidmi zatíženými exekucemi, závislými, propuštěnými z výkonu trestů, gamblery, umírajícími, závislými na počítačových hrách a sociálních sítích, sexuální promiskuitě, oběťmi násilných trestných činů apod.

Moderní doba ukázala i problémy povahy, účelu i kompetencí sociální práce a pracovníků. Nezbytná byla i právní úprava sociálních služeb spadajících do resortu MPSV ČR [spolu s celým systémem sociální péče] (MATOUŠEK, 2007, s. 35). Stanovilo se a formulovalo nové poslání a cíle sociální práce, vytvořily se nové teorie vztahující se k modernímu společenskému a kulturnímu prostředí. Proti minulosti začala sociální práce klást větší důraz na samostatnost v řešení problémů klienta a přenesla na něj více zodpovědnosti za svůj život. Ač se dosud často doba zve moderní, spousta přístupů ke klientovi je již zastaralá a nmoderní, ale mnohdy prosazení nových technologií, postupů a inovativních technik není systémem ani samotnými pracovníky přijata.

Moderní společnost je produktem průmyslové revoluce a stojí na pevných pilířích trhu, který je regulátorem celé ekonomiky. V tzv. moderní společnosti byla práce sociálního pracovníka přísně řízena a stanovena zákonem. Sociální pracovník měl zvláště pouze omezené možnosti, jakým způsobem mohl apelovat a pomoci „potřebným“ klientům ve zlepšení jejich tíživé sociální situace.

Obzvláště socialistický politický systém jasně stanovoval, co může a co nemůže učinit. Na druhou stranu systém určitým způsobem člověku zajišťoval zdravotní, sociální, důchodové zabezpečení. Pro určitou skupinu lidí tato jistota byla vítaná, příjemná a tak neměli důvod vynakládat vyšší iniciativu ke zlepšení stavu své životní úrovně. Není tajemstvím, že spousta klientů v plném invalidním důchodu pracovala bez ohledu na legislativní normy více než 8 hodin denně, což částečně i dodnes přetrvává.

V porevoluční době bylo téměř samozřejmostí, že lidé s určitým typem zdravotního postižení, které však bylo medicínsky řešitelné (transplantace ledviny, slinivky, srdce apod.) měli nárok na plný invalidní důchod až do věku, kdy dosáhli starobního důchodu. V současnosti jsou - na základě medicínského pokroku - přehodnocováni i pacienti a zároveň klienti sociálních pracovníků, kterým po určitých typech zákroků by měla být navrácena kvalita života do stejné úrovně jako před nemocí, ale tito klienti na nově vzniklou situaci neumějí reagovat. Částečně je to tím, že určitý typ postižení provázal tyto klienty již od mládí (invalidita), a proto buď ze zdravotních důvodů, nebo proto, že si na tento stav zvykli, nedosáhli kromě základního vzdělání žádné jiné. Sociální pracovník v moderní době se také potýká s řadou klientů, kteří chtějí sociální dávky čerpat z pozice národnostních menšin, které jsou méně uplatnitelné na trhu práce. Tito klienti jsou někdy předmětem tzv. pozitivní diskriminace, která vzbuzuje nevěli u majority.

Pokud se na situaci podívám optikou sociálního, nebo zdravotně-sociálního pracovníka moderní doby, vím, že zdravotně-sociální situace klientů je třeba řešit již v průběhu onemocnění a ne až tehdy, když se klient, či pacient stane závislým na zdravotních, či sociálních službách. Z mého pohledu je postmoderní doba v sociální práci od moderní společnosti odlišná v tom, že klade větší požadavky na klienta a že usiluje o určitý návrat k hodnotovým systémům, na které se v moderní době přestával klást důraz (např.rodina, rituály, oslavy svátků, rodinné aktivity, aktivní život ve společnosti, apod.).Kladu si tedy otázku, v jaké době se v současnosti nacházím. Je to doba moderní, přelomová, či již postmoderní? Domnívám se, že ji lze nazvat dobou přechodnou mezi dvěma etapami vývoje.

2.2 Postmoderní doba

Postmoderna vidí hodnotu v různosti a odlišnostech, v rozmanitosti názorů a životních stylů. Důležitý je pro ni také způsob, jak vlastně něco jako pravda či realita vzniká – vše, co určitá skupina lidí označuje za skutečné a pravdivé je jimi vytvářeno a sociálně konstruováno. Postmoderní společnost vznikla z potřeby reakce na jednostrannost, tedy konkrétního pohledu na svět. Souvisí s érou „konce ideologií“. Postmodernismus ve svých hraničních podobách kritizuje „vědotechniku“ a

technologie a výrazně se zabývá odstupem od moderny. Počátky postmodernistického myšlení mohou být spojovány již s dílem R. Pannwitze nazvaného *Die Krisis der europäischen kultur* (PANWITZ, 1917). Jednalo se o dílo, které se zamýšlelo nad pojmem postmoderní společnosti při hodnocení filosofického dědictví.

F. Nietzsche byl občas nazýván „Filosof s kladivem“ z důvodu nařčení ostatních filosofů, že rozbíjel tradiční filosofické hodnoty. Je možné ho zařadit mezi první „novodobé“ postmoderní filosofy?

2.2.1 Vznik postmoderní doby

Termín postmoderna použil už v r. 1870 salónní malíř John Watkins Champan a chtěl jím vyjádřit v oblasti malířství post-impressionismus. Nešlo mu negativní kritiku impresionismu, ale o jeho kritiku konstruktivní (CURYLO, 1999).

Po praktické stránce je postmodernismus spojen s prvním počinem architektury staveb. Na základě toho se uvádí, že postmodernismus se zrodil 15. července 1972 v 15 hodin 32 minut v St. Louis ve státě Missouri. Toto datum je tak přesné proto, že se spojuje se stavbou nové obytné čtvrti Pruitt-Igoe. Tato stavba byla nadšeně vítána jako mezník moderní architektury. Snahou tohoto projektu bylo pomocí techniky vytvořit utopistickou společnost pro blaho všech (JENCKS, 1981). To se stalo ztělesněním samotného moderního chápání světa. Na samotné obyvatele této čtvrti však nic z toho neučinilo žádný dojem a nové domy ničili.

Přestože státní projektanti vynaložili velké úsilí na obnovu svého plánu a obětovali milióny dolarů, nakonec tento projekt zkrachoval. Dynamit v červenci 1972 srovnal jednu budovu se zemí. Podle Charlese Jenckse, který je přijímán jako „nejvlivnější hlasatel architektonického postmodernismu“, symbolizuje tato událost konec moderní doby a zrození postmodernismu (JENCKS, 1981). Tento jev zahrnuje mnoho dimenzí soudobé společnosti.

Vědecká obec se mezi sebou pře o to, co všechno postmodernismus zahrnuje. Shodla se především na jednom názoru: že se jedná o jev, který označuje konec jednotného, univerzálního pohledu na svět (BAUMAN, 1995; BAUMAN, 2002; GIDDENS, 1994; LYOTARD, 1993a). Přestávají se uplatňovat všeobecně platná vysvětlení, která jsou pak nahrazována preferencí rozdílnosti a oslavou místního a

jednotlivého na úkor univerzálního. Postmodernismus odmítá důraz na racionální objevy vědeckých metod. Ve své podstatě je postmoderní chápání antimoderní. Je tedy potřeba role sociálního pracovníka i v postmoderní době?

2.2.2 Postmoderní člověk

Otázka zní, jak vypadá? Nemusíme se ho bát? Z mého pohledu zdravotně-sociálního pracovníka se jedná o člověka, který si uvědomuje zejména mnohoznačnost, nahodilost, neurčitost a absurditu světa. Jedná se o člověka, který zpochybňuje základní prvky moderny v umění, filosofii, psychologii a sociálních vědách. Tyto odlišnosti od člověka moderního lze shrnout následujícím způsobem.

Postmoderní člověk:

- odmítá všeobecně platné pojmy a principy,
- rezignuje na ideu pokroku,
- prosazuje alternativní způsoby myšlení,
- uznává postmodernismus jako negaci moderny, ale ne jako její popření,
- prosazuje svobodu v životním stylu,
- kriticky se obrací k rozumu a odmítá jeho nadřazenost,
- vyhlašuje kulturní pluralitu a zpochybňuje západní etnocentrismus (jehož výsledkem je ale znehodnocení hodnot a tradic a z toho pak vyplývající lhostejnost a nedůvěřivost).
- usiluje o spravedlnost, rovnoprávnost a uplatnění různých názorů, stanovisek a přístupů (GIDDENS, 2000).

Názory postmoderního člověka zpochybňují nevyvratitelné principy v minulosti (např. vývoj euroamerické civilizace). Projevuje skepsi vůči tradičním pojmům popisujícím skutečnost.

Výsledek změny v myšlení v postmoderní době lze shrnout takto:

- Ve světě, který je zmatený a složitý, se objevují protichůdné jevy, jež není možné pochopit či popsat.
- Je nutné pojímat svět v jeho mnohotvárnosti a mnohoznačnosti.
- Je nutno pochopit nespojitost a nekonsekventnost jednání.

- Vyžaduje se uznání rovnoprávnosti odlišných pohledů a hodnot.
- Zdůrazňuje se občanská společnost a multikulturalita.
- Předmětem zkoumání je způsob uplatňování moci a jejího působení na formování jedinců v kultuře
- Sociální struktury jsou nejisté a mnohdy se ani nerespektují.
- Pravda se relativizuje (BAUMAN, 1995).

Postmoderní člověk hledá svou identitu, smysl a cíl života. To vše u něj vyvolává pocit nejistoty a ztráty. V tom se liší od moderního člověka, jenž byl tzv. „poutníkem“ ve svém životě, někam směřoval a měl určitý cíl. Dnešní člověk žije dle mého názoru nespojitě a epizodicky, svůj život žije jakoby prozatímně, v daný okamžik, s nejistou budoucností, klade důraz na flexibilitu, nové pracovní postupy a toto se projevuje i v nepevnosti a dočasnosti osobních vztahů. Tato ztráta určitého řádu v něm vyvolává pocit nejistoty a nesmyslnosti a z toho plyne právě potřeba hledání sebe sama a svého místa ve světě. Co hledá v tomto světě muž, o co usiluje žena?

2.2.3 Genderové stereotypy v postmoderní společnosti

S tím jak se společnost mění a vyvíjí, setkává se sociální pracovník také se změnami ve vnímání tradičních ženských a mužských rolí. Tyto změny jsou patrné jak v soukromém, tak v profesním životě. Dilem za to může pád tzv. tradičních společností a nástup moderních, resp. postmoderních společenských struktur. Mísí se role mužů a žen, ve společnosti se setkáváme se snahami minimalizovat rozdíly mezi mužskou a ženskou rolí a vyskytuje se i snaha bořit stereotypy ve vnímání obou pohlaví. V sociální práci se můžeme setkat s tím, že u žen boření těchto stereotypních představ o jejich rolích matek, pečovatelek o domov, babiček, atd. probíhá pomaleji a neochotněji. Otázkou pak zůstává, do jakého typu společnosti patří ty ženy, které chtějí mít stejné pracovní postavení a podmínky jako muži, ale zároveň od mužů vyžadují stejný galantní přístup, jaký byl dříve ve středních a vyšších vrstvách běžný a vyžadován v dobách minulých (otevírání dveří, pomoc s těžkými zavazadly, projevy náklonnosti k ženě tak, aby nevypadaly sexisticky).

Nerovnost mužů a žen se nejčastěji projevuje v politice a ve vysokých řídicích funkcích. Genderovými stereotypy rozumíme zjednodušující a zaujaté předpoklady

týkající se vlastností, názorů a rolí žen a mužů ve společnosti, zaměstnání a rodině. Nejčastěji mezi takové stereotypy můžeme zařadit výroky typu, že se muži neumějí postarat o domácnost, že ženy nemohou pilotovat letadla, že ženy nemohou rovnocenně vykonávat vojenskou službu.

Otázkou pak zůstává, zdali všechny ženy v postmoderní společnosti opravdu touží po rovných příležitostech pro ženy a muže, které viditelně odstraňují bariéry na základě pohlaví, zdali touží po zajištění stejných příležitostí na trhu práce, nebo vytváření podmínek pro sladování pracovního a rodinného života (Family-friendly přístup). S tím souvisí i otázka, zda ženy touží po tom, aby se na ně kladly naprosto stejné požadavky jako na muže.

Ženy v postmoderní společnosti jsou často postaveny před volbu, kdy musí řešit otázku, zda zvolit budování kariéry, nebo založení rodiny. Dle mého pohledu v České republice zatím není až tak běžné, ani možné a ani to není zvykem, aby ženy skloubily dohromady práci s rodinou. Výrazný vliv na řešení family - friendly přístupu, který je založený na větším vzájemném respektu, mají zaměstnavatelé. V zaměstnání můžeme rozlišovat tzv. horizontální segregaci – ženy převažují v některých odvětvích, ve kterých jsou obecně nižší mzdy, a vertikální segregaci, kde muži zastávají řídicí a vyšší manažerské pozice.

Diskriminace žen v zaměstnání je patrná i na vyplácení menší mzdy za stejné úkony na stejných pozicích. To se projevuje v určité neviditelné bariéře, kterou někteří nazývají skleněný strop, na nějž narážejí ženy, chtějí - li postoupit na pozice vyššího managementu. Žena sice na tuto pozici dohlédne, má i potřebnou kvalifikaci, avšak z důvodu pohlaví je jí k této pozici znemožněno se dostat. Otázkou pro mne zůstává, zdali je pravdivé přirovnání ke skleněnému výtahu, kdy v sektorech, kde převažují ženy, jsou muži povyšováni mnohem rychleji a na vyšší pozice, než odpovídá jejich věku, vzdělání, praxi, či jiným předpokladům. Jako příklad uvádím zdravotní sestry mužského pohlaví. V některých povoláních se ale v postmoderní době můžeme setkat i s diskriminací mužů, které nazýváme negativní stereotypy. Jedná se převážně o odvětví, která jsou považována za vyloženě femininní (učitelky mateřských škol, kosmetika, zdravotní sestry mužského pohlaví – vrchní sestra Novák).

Česko je na třetím místě v EU, kde jsou největší rozdíly mezi platem mužů a žen (JOUROVÁ, 2015). Zatímco v Evropě je tento rozdíl na 16 %, v ČR činí 22 %.

2.2.4 Náboženství v postmoderní době

Náboženství v postmoderní době nemá, dle mého názoru, jednoduchou pozici. Věci, které byli dříve tabuizovány se vystavují na výsluní, naopak pro moderní dobu zcela přirozená témata se ztrácejí v zapomnění, přestože se předpokládá, že všichni tuto skutečnost znají. Naopak vznikají nová tabu.

Moderní doba díky vědeckému a technologickému pokroku a díky novým objevům zbavila svět mnoha náboženských představ. K oborům, které se o to zasloužily, patří např. kvantová fyzika, teorie relativity, teorie chaosu. Postupně docházelo k poklesu věřících a vlivu církve na každodenní život člověka.

Postmoderní doba lidem umožnila absolutní volnost v jejich rozhodnutích a široký prostor volby. Umožnila také vznik nových náboženských hnutí. Díky vědeckému pokroku a komplexnějšímu zkoumání vesmíru zjišťujeme, že některé teorie, které byly vytvořené v postmoderní době, zatím není možné ověřit. Věda naráží na množství metafyzických problémů. V sociální práci se při rozhovoru s klienty často setkávám s problémy které ukazují na zánik tradičního náboženství. Mnozí lidé již nevěří v Boha, věří v různé technologie, náboženské magické kulty, nebo na moc informačních technologií. Spíše se setkávám s lidmi, kteří jsou ateisté mající svoji vlastní víru, kterou si tvoří na základě zkušeností s cestováním do různých zemí. Vzniká tak směsice několika náboženských směrů, ze kterých vzniká eklektický paskvil. Jak se v postmoderní době změnila filosofie a změnila se vůbec, chápeme ji jinak, nebo jsme ochotni uznat i jiný pohled na filosofii?

2.2.5 Filosofie v postmoderní době

Jak jsem již zmínil v kapitole „Vznik postmoderní doby“, tento termín se nejprve objevil v malířství, později v architektuře. Postupně se však začal rozšiřovat i do oborů jako je psychologie, medicína i filosofie. Za mezní dílo pro vznik postmoderny ve filosofii je považováno dílo „Postmoderní situace“ od Jean – Francois Lyotarda. Hlavní myšlenka jeho filosofického uvažování spočívá v tom, že všechny tradiční

prostředky k uchopení zkušenosti se vyčerpaly, a je tedy nutné použít nové „post“ = distance od moderního.

Moderní filosofie, tak jak ji chápeme v moderní době, je totiž postavena na principech osvícenství – principu emancipace rozumu, víry v pokrok, důrazu na jednu pravdu sjednocující celé lidstvo ... Otázka postmoderní filosofie však zní: „K čemu vedla jednotící idea?“

Jedna z odpovědí může být, že vedla jen k roztržitosti, k totalitě, zvětšení propasti mezi bohatými a chudými a vleklým konfliktům ve 20. století, kdy se člověk potýkal s brutalitou, válkou apod. Důsledkem pokroku myšlení postmoderní filosofie je kvalitativní obrat v našem životě od moderny, jejíž důsledky byly někdy až hrozné.

Sám Lyotard formuje své postoje ve spojitosti s celospolečenským a kulturním posunem. Postmodernistu tak dává do souvislosti nejen s moderní architekturou, ale i proměnami vkusu a chápání společenských rolí. Novou skutečnost brání proti kritikám. Z jeho textů cítíme, že je nutné se od moderny distancovat.

Určit hranici mezi modernou a postmodernou je však velmi problematické. „*Postmoderno by bylo tedy třeba chápat ve smyslu paradoxu futura exacta, toho, co je budoucí (post) a zároveň právě minulé (modo)*“ (LYOTARD, 1993a, s. 28). Neúspěch moderního projektu a jeho ztroskotání může podle Lyotarda spočívat v tom, že se lidstvo stále jako celek „*dělí na dvě části. Jedna čelí problému složitosti [z důvodu rostoucí komplexity myšlení a praxe], druhá dávnému, strašnému problému vlastního přežití*“ (LYOTARD, 1993a, s. 71).

Modernita umožnila vznik teroru světových válek, ale nedokázala vyřešit otázky kvality života a chudoby. Rozvoj vědy se tak postupem doby začal stále těsněji vázat na zisk, efektivitu výroby a tržní užitek. Lyotard popisuje novou dějinnou situaci slovy, že „*vědecké, nebo technické objevy nebyly nikdy podřízeny poptávce vycházející z lidských potřeb*“ (LYOTARD, 1993a, s. 74).

Hlavní rozdíly můžeme spatřit v tom, že moderna uznává systémy, monolity, důvěru v neosobní abstrakci (př. „absolutno“), vědu a techniku. Naopak postmoderna se zabývá otevřeností, pluralitou, důvěrou v intimitu a lidi; „akcentaci“, což je vyústění individualit proti kolektivnosti. Neptá se po nějakém obecném smyslu.

Neuvědomuje si však, že se ztrátou smyslu se vytrácí i tajemnost a hloubka světa. Svět se stává plochý, zbavený smysluplnosti a kouzla.

Postmoderna se také obrací proti transcendentálnímu myšlení a jednání. Odmítá veškeré velké projekty, ideje a cíle lidského bytí. Opomíná i takové transcendentální hodnoty, jako je soucit, láska k lidstvu, či mravní zdokonalování. Již Viktor E. Frankl – rakouský psycholog a psychoterapeut, dokázal ve svém logoterapeutickém směru, že ztráta životního smyslu vede k velkým psychickým potížím, a že vůle ke smyslu tvoří základ a kostru lidské existence (FRANKL, 1994; FRANKL, 2006). Tato ztráta smyslu klade i velké nároky na práci sociálního pracovníka, protože práce s nemotivovaným klientem je tak daleko náročnější a vyčerpávající.

Postmodernismus vnímá život jako otevřený děj, jako nedopsaný text, který se stále znovu přepisuje, ať už člověkem samým, nebo někým jiným. Uplatňují se stále nové pohledy na různé události a tak dostávají nový význam a smysl.

Zygmund Bauman popsal čtyři postmoderní osobnostní vzorce, které vyjadřují posun člověka od minulé doby:

1. Zevloun. Dříve bylo zevlounství projevem elity, naopak dnes se stává masovým kulturním jevem (sledování seriálů, virtuální hry na počítači apod., které člověk mnohdy prožívá více, než svůj vlastní život).
2. Tulák. Člověk bez domova, který se dokáže sžít s jinými kulturami, jemuž nezáleží na mínění druhých, je bohatý ve své svobodě a různosti zážitků; je však nezakotvený a neudrhuje plnohodnotné vztahy druhými.
3. Turista - plánuje trasu. Jeho zážitky nejsou příliš bohaté, cestuje kvůli efektu, ale primitivní kultury vnímá s nadhledem a despektem (používá fotoaparát, kameru, protože co je prokazatelné, je skutečné).
4. Hráč. Život bere jako hru, která rozvíjí kreativitu, věří na fenomén osudu a štěstí. Špičkový hráč dokáže vnímat druhého jako partnera (BAUMAN 1995).

2.2.6 Etika a morálka v postmoderní době

Lidé, kteří potřebovali pomoc druhého (nemuselo se vždy jednat bezmocné lidi bez domova, nebo vyvržence ze společnosti), se vždy dovolávali určitých norem, které by

zmírnily jejich slabost. Zhoubnou sílu mas si uvědomuje elita, která pociťuje potřebu tvořit etické kodexy. Naproti tomu „ti potřební, obávaní“ tuto potřebu nemají, protože jim chybí prostor na tvoření těchto zákonitostí, a to z důvodu toho, že se musí zabývat vlastním přežitím.

V moderní době měla být modernita novým, dokonalým řádem. Měla být kritická, ale neuznávala žádnou kritiku než pozitivní. Aby mohla modernita legitimizovat snažení, které vede k dosažení cíle, předem objasňuje tento ideální cíl (budoucnost). Modernita se prezentovala slovy „prozřetelnost, rozum a pokrok“. Moderní civilizace podřizuje obsah, cíl i důsledky schopnosti jednat (konat). V moderní civilizaci se lidé soustředí ne na činnost samotnou, ale na způsobilost k činnosti. Dříve se modernita považovala za univerzální civilizaci, v dnešní době se jedná již pouze o globální.

Univerzalita je „*všestrannost, všeobecnost použití ...*“ (LINHART, 2010, s. 395), globální znamená buď „*souhrný, celosvětový*“ nebo „*povšechný, zběžný*“ (tamtéž, s. 136). Je tedy zřejmý rozdíl v těchto pojmech. Globálnost je kapitulací od univerzality a univerzálnost je utopický ideál. Modernita byla věkem etiky. Smysl má pouze ta činnost, která spěje k obecnému pokroku lidstva, přestože etického pokroku dosaženo nebylo. Naproti tomu...

Heslem postmodernisty je deregulace a druhotné zpracování. V postmoderní době jsme sice v pohybu, ale netušíme, kam tento pohyb směřuje. Z mého pohledu se jedná o dobu značné nejistoty. Některé věci se prostě a jednoduše dějí bez jakékoli logické posloupnosti. V postmoderní době častěji užíváme zdravého „selského“ rozumu namísto univerzálních pravidel. To vede k úpadku morálky, protože mravní pravidla nejsou utvářena. Jsou zpochybňovány základní zásady a principy. Svět začíná být chaotický, podobá se „džungli“, tzn. hroutí se etické zákonodárství a morálka není eticky fundovaná. Co je pro práci sociálního pracovníka důležité a s čím se v praxi setkávám, je, že se stále méně řeší problematika dobra a zla, nebo se neřeší vůbec. Morálka, která nemá žádný důvod ani příčinu, je úplně oproštěna od etiky. V postmoderní době máme mravní nezávislost, ale i mravní zodpovědnost. Tato úvaha mě vede k položení si otázek – proč by měl být člověk vlastně morální? Jak poznáme

morálního člověka? Jak poznáme člověka, kterému morálka chybí? Co je tedy dobro a zlo? Dovedu ještě poznat co je dobré a co je zlé?

3 ÚLOHA SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA V POSTMODERNÍ DOBĚ

3.1 Mýty o roli sociálních pracovníků

3.1.1 Co je to mýtus

Co to vlastně mýty jsou? V různých výkladových slovnících je mýtus chápán jako „epos“ (bájně vyprávění), může to být také vyprávění o božské povaze některých jevů přírody nebo společnosti, ale může to být také blud (KLIMEŠ, 1981, s. 465; PETRUSEK, 1996, s. 657). Vždy se však předpokládá, že „mýty“ obsahují smyšlenku, která *„dotahuje realitu do podoby ideálu potřebného alespoň částečnou realizaci“* (PETRUSEK, 1996, s. 658). „Mýtus“ se tváří jako obecně platný ideál nebo princip, nebo jako to, co má v empiricky dostupném světě omezený dosah či platnost. (Uvědomujeme si blahodárny vliv slunce na náš život, mýtus však může přisoudit slunci roli jediného zdroje veškerého života.)

Aby dosáhli svých cílů, musí si sociální pracovníci osvojovat mnoho rolí. Laická veřejnost, vedoucí organizací sociálních služeb, aktéři politiky, ale i samotní sociální pracovníci mají o svých rolích různé představy a očekávání. Nejasnost identity sociální práce panující v české společnosti k tomuto přispívá. Lidé jsou ovlivněni různými mediálními kauzami, kde „zlou ježibabou“, která krade děti z rodin, je právě sociální pracovnice. Řada sociálních pracovníků má o své vlastní roli nejasné představy, které jsou zdrojem řady profesionálních pochybení. Jejich důsledkem je pak nízký status sociální práce ve společnosti.

3.1.2 Mýty o sociální práci

Některé příklady „mýtů“ o sociální práci :

Mýtus č. 1: Sociální práce je případová práce – v tomto případě se jedná o představu, že sociální práce je práce s jednotlivcem.

Mýtus č. 2: Existují dva typy sociálních pracovníků : jedni dohlíží, zatímco druzí pomáhají. Na tento mýtus poukazuje Úlehla, jenž hovoří o příklonu pomáhajících buď na stranu společnosti, přičemž se v takovém případě stávají „agenty společnosti“, pro které je charakteristický nedostatek respektu vůči klientovi, nebo naopak „obhájci klienta“, kteří se přiklánějí na stranu klienta (ÚLEHLA, 1999). Nejlepší cestou je v tomto případě role „diplomata“, či „prostředníka“.

Mýtus č. 3: Mocnější ve vztahu sociální pracovník vs. klient je klient – téma moci je pro sociální práci a pomáhající profese velkým tématem. Nicméně i sociální pracovníci jsou držiteli značné moci, která jim do jisté míry může usnadňovat práci s klienty. Moc lze obecně definovat jako možnost ovlivňovat chování a jednání druhých v souladu se záměry pracovníka (SMUTEK aj., 2006).

Mýtus č. 4: Sociální pracovník vždy odpovídá za to, jak situace dopadne. Někteří sociální pracovníci si -i přes svou snahu - kladou za vinu to, že klienty nechránili před problémy a že se jim nepodařilo zabránit určitému činu. Klientova zodpovědnost se váže k volbě řešení, zatímco sociální pracovníci zodpovídají za kvalitu procesu pomoci (JOHANSON, 1998).

Mýtus č. 5: Sociální pracovník musí mít vždy jistotu při svém rozhodování – pro sociální práci je charakteristické, že většinou nemá stanovená absolutní pravidla, podle kterých by měli pomáhající postupovat. Vodítka v podobě etického kodexu či standartu kvality jsou spíše orientační. LAAN (1998) má k nejistotě úplně opačný postoj, kdy ji naopak zakomponoval do své definice profesionality, kterou vymezuje jako „schopnost zacházet s nejistotou volby“. Chyby nelze vyloučit, lze je pouze redukovat na minimum.

Sociální pracovník by si měl dát pozor na manipulaci s klienty, kterým by měl věnovat dostatek pozornosti a přiměřeně dbát na porozumění všem problémovým situacím, se kterými klient přichází. Je dobré, aby se zabýval otázkami :

Jak situace vypadá? Jak se bude dále vyvíjet? Jaké jsou její příčiny? Jak se na situaci dívá klient? Co pro ni může sám udělat? Chce vůbec vlastní situaci řešit?

Jedna z otázek sociálního pracovníka by měla zahrnovat i otázku využití jakékoliv metodiky, která by měla v práci s klientem pomoci a ne v práci s klientem svazovat. V případě organizací sociálních služeb může docházet k nedorozumění v situacích, kdy organizace striktně trvá na uzavření krátkodobého kontraktu a posléze vyžaduje jeho bezpodmínečné naplnění, přestože u klientů postupně dochází ke změně cílů a objednávků.

Sociální pracovníci by měli především reflektovat postupy své práce a situace klientů, a to vždy s ohledem na jejich jedinečnost a neopakovatelnost. Sociální práce jako obor se stále vyvíjí. I tento obor ovlivňují změny ve společnosti i ve světě. I v práci sociálního pracovníka se objevují nové sociální problémy, doléhá na něj obraz zprostředkovaný médii, který nebývá vždy příliš objektivní a lichotivý k sociální práci.

Pracovníci bývají často podfinancováni a jsou hodnoceni nejen za počet klientů, který během měsíce „vyřídí“, ale musí se potýkat se stále narůstající byrokracií a vykazováním svých pracovních činností, aniž by se nějak výrazně zvyšovaly finanční prostředky vkládané do řešení sociálních problémů.

Oblast působnosti sociálního pracovníka se rozšiřuje. Již není omezena pouze na sociální služby, ale sociální pracovník se pohybuje i v oblasti zdravotnictví, školství a justice. Z toho důvodu se také mění i pohled na sociálního klienta a mění se i klient sám. Pro postmoderního sociálního pracovníka je běžné bezpodmínečné přijetí a podpora klienta, který má zájem na řešení vlastní situace. Ne každý klient je na tuto skutečnost připraven, ne všichni klienti si dovedou vyhledat pomoc, ba naopak někteří jsou na ni zcela odkázáni, nebo je jim nařízena. Úlohou sociálního pracovníka je umět i s takovými klienty pracovat, umět je motivovat a zplnomocňovat.

Významným faktorem, který ovlivňuje sociální práci, je společenské uznání profese jak samotnými pracovníky, tak i společností. Přestože se význam i hodnocení sociálních pracovníků stále zvyšuje, společnost si ještě dostatečně neuvědomuje, jak je pro ni činnost těchto pracovníků významná a nenahraditelná. Dělník pracuje v úkolu, lékař pojišťovně vykazuje body za každého ošetřeného pacienta, kdežto sociální pracovník tyto možnosti nemá. Na některých pracovištích, mohou to být i nemocnice, kde zaměstnání zdravotně-sociálního pracovníka je určeno zákonem a spadá do

komplexní péče o pacienta, bývá často jeho práce nedoceněna právě proto, že sociální péči o klienta lze jen těžko tabulkově vykázat a že se vlastně stále jedná o práci, na kterou organizace musí najít a vyčlenit finanční prostředky.

Ne všichni sociální pracovníci si uvědomují, že pohled na svoji práci určují oni sami. Oni jsou ti, kteří se setkávají s klienty, ti, kteří spolupracují s dalšími profesemi, ti, kteří člověku poskytují poradenskou i konkrétní pomoc, ti, kteří upozorňují na chybějící služby pro své klienty. Prestiž práce sociálního pracovníka závisí na jeho přístupu k práci, jeho vystupování, osobnosti, dovednostech a vědomostech. Sociálního pracovníka denně obklopují rozličné problémy, které jsou potřeba řešit. Ne vždy stačí, aby bylo klientovi nabídnuto „pouze“ aktivní naslouchání, ale řešení aktuální situace vyžaduje značnou dávku pozornosti, empatie a etického jednání. Profesionál při své práci používá komplexní přístup, při kterém si všímá souvislostí a věnuje pozornost celému životnímu kontextu člověka. Dobrý profesionál si uvědomuje hranice svých možností pomoci. Vědomí neustálé přítomnosti rizika má vliv na osobní život (ŠEVČÍKOVÁ a NAVRÁTIL, 2010).

Úroveň a stabilita společnosti závisí také na výsledcích ekonomiky, národního hospodářství a také i na sociální situaci. Ne vždy jsou ve státě kladné finanční odezvy na neustále zvyšující se poptávku po celoživotním vzdělání, zvyšování kvalifikace, nutnosti řešení aktuálních sociálních změn, na které musí umět pracovník reagovat. Ne každé pracoviště má možnost svým sociálním pracovníkům zaplatit supervizi, která by i v sociální práci měla být v současné postmoderní době samozřejmostí. Pro poskytování kvalitních sociálních služeb je také potřebná odpovídající legislativa.

V současné době je ale díky vládě paní ministryně Mgr. Michaly Marksové o sociální práci více slyšet. Snad se tedy - populárně řečeno - blýská se na lepší časy. Více se hovoří jak o sociálních, tak i finančních problémech a o vyšší finanční podpoře ze strany státu (MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2015). Během vlády paní ministryně došlo od 1.1.2016 ke zvýšení minimální mzdy na 9 900 Kč za měsíc, minimální hodinová mzda se zvýšila na 58,70 Kč, došlo i k mírnému nárůstu důchodů, znovu se zavedlo porodné i na druhé dítě ve výši 10 000 Kč. Současná

sociální politika myslí i na zdravotně postižené, kde došlo k nárůstu příspěvků na péči od 1.8.2016 o 10 %.

Vlivem možností čerpání dotací z Evropských fondů se podporuje integrace cizinců (MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2016). V období mezi léty 2014 – 2020 Evropská komise například schválila program, který zajistí rozdělení až 27 miliónů EUR na potravinovou a materiální pomoc pro nejchudší.

Zákon o sociálním bydlení, který by měl řešit dlouhodobou krizi na ubytovnách, byl přijat s platností od roku 2017. Podpořeno má být i zkvalitnění sociální infrastruktury a sociálního začleňování. Významná pozornost je věnována i oblasti profesionalizace sociální práce – tvorbě věcného záměru zákona o sociálních pracovnících (tzv. profesní zákon). Tento zákon si klade za cíl zkvalitnění oboru sociální práce, zvýšení významnosti, postavení a úlohy sociálních pracovníků. (KODYMOVÁ aj., 2012). Předpokládá se i vznik komory sociálních pracovníků.

3.2 Role sociálního pracovníka v postmoderní době

Jak už bylo řečeno v historickém přehledu, pokud v minulosti vznikla nepříznivá sociální situace, pak ji ve většině případů řešila rodina nebo blízká komunita. Na různé instituce, jako byla církve a různé charitativní spolky, se obyčejný člověk obracel pouze výjimečně. Ale i v době minulé měli určití členové společností vedle svých osobních a pracovních rolí v sobě i potřebu, která by se dala označit jako interní sociální práce. Vývojem společnosti se pak z této části lidí stala samostatná profese – sociální pracovník.

„Mám se svým problémem jít za moderním, nebo za postmoderním sociálním pracovníkem?“ Takto se většina klientů sociálních a zdravotně sociálních poraden neptá – avšak pro studenty a profesionály v pomáhajících profesích na celém světě se tato otázka stává stále důležitější. V čem tedy spočívá rozdíl?

V sociální práci se rozdělování na moderní a postmoderní objevilo teprve nedávno a podle mého názoru není přijímáno s velkým nadšením. Nejvíce se bouří především ti sociální pracovníci, kteří se cítili zaškatulkováni jako „modernisti“. Tito pracovníci se cítí, jako by postmoderní kolegové jejich názory označovali za přežitě.

K čemu je tedy tento názor užitečný? Kdo se tedy hlásí k postmodernismu? Postmoderní sociální práce - tak jako v jiných oborech - prozatím nemá ucelený a jednotný směr. Jedná se spíše o způsob, jak se na sociální práci či sociálního pracovníka dívat z jiného úhlu.

Co tedy dělá postmoderní pracovník jinak? Má jednoduše zcela odlišný pohled na svět. Už nevěří tomu, že existuje pouze jedna pravda, jedno vysvětlení a řešení, které by univerzálně platilo pro všechny. Naopak, postmoderna vidí hodnotu v různosti a odlišnostech, v rozmanitosti životních stylů a názorů. Důležitý je také způsob, jak něco jako pravda nebo realita vzniká. K postmodernímu vidění světa dospěl sociální pracovník přirozeně, v souladu se soudobou společností. Časy, kdy se lidé potkávali jen s těmi nejbližšími, jsou dávno pryč. Velký vliv má rozvoj dopravy a komunikačních technologií, díky kterým jsme se ocitli ve světě, kde je náš prostor zaplňován nejrůznějšími lidmi, či jejich obrazy. Díky sociálním sítím (Facebook, Gogole+, Twitter, Instagram, apod.) si k těmto virtuálním profilům vytváříme vztah, i když jsme osoby, se kterými komunikujeme, třeba nikdy neviděli. Dostáváme se k nepřebernému množství informací, perspektiv a vlastně celých světů. Na druhé straně může být nejen povzbuzující, ale i pomáhající výměna názorů s někým koho jsme nikdy neviděli a přitom shledáme, že jeho názory a pocity jsou nám velmi blízké. Nelze ovšem ztratit ze zřetele, že takovéto neznámé kontakty mohou s sebou přinést i nebezpečí manipulace, využívání a dokonce i zločinu. Obojí důsledky, jak kladné, tak záporné jsou v postmodernismu zcela novými jevy.

Postmodernismus tedy ohlásil konec velkých příběhů platných všude a pro všechny, konec jednotlivých vyprávění. To se odráží například v narativní psychoterapii, jedné z podob postmoderních směrů. Využívá metafory příběhů – náš život vnímá jako nedopsaný text, který je znova a znova přepisován, ať už námi, nebo někým jiným. Pro sociálního pracovníka pak může být složité se ve stále nově a nově interpretovaném, pokaždé v lehce jiném příběhu klienta, orientovat, jelikož tento příběh pak dostává odlišný význam a smysl. Narativní sociální práce se opírá o to, jak o sobě člověk přemýšlí, jak o nás mluví druzí a jak nás tyto výpovědi utvářejí. Všimá si však i způsobu jak náš osobní příběh může být předepsán kulturou, ve které žijeme.

Další z postmoderních přístupů sociálního pracovníka ke klientovi je „na řešení“ orientovaný rozhovor. Ten obrací pozornost především k řeči. Rozhovor je stěžejní pro práci a řeč je jejím nástrojem. Problémy, ale také řešení, chápe stejně jako realitu, jelikož jsou konstruované lidmi, jichž se problém nějakým způsobem dotýká, a kteří v něm žijí. Prostředkem jejich konstrukce je právě řeč. Sociální pracovník se tím tak ocitá „na stejné úrovni“ jako klient, pouze jeho role je jiná než klientova. Pracovník probouzí a podporuje dialog, na který klade klient důraz. V tomto pojetí se jedná o rozhovor, ve kterém se utvářejí významy, rozšiřují se možnosti, jež člověk má, a rodí se a objevují nové předtím netušené cesty a možnosti řešení.

V současné době se objevují i názory, zda-li postmoderna není již pomalu zastaralá, a že postmodernistu vrací pouze z výletu do reality, která vyžaduje přinejmenším respektování přírodních zákonitostí, řád a návrat jednotlivce do reality jako součásti většího celku a systému. Jiný z názorů tvrdí, že produktem postmodernismu je koučink.

Jak bychom tedy mohli charakterizovat postmoderního člověka?

Nároky kladené na práci sociálního pracovníka jsou velmi vysoké.

- Vysokoškolsky vzdělaný pracovník by měl zvládat procedurální rozhodnutí, administrativu, psychologii.
- Zdravotně-sociální pracovník musí mít i určité povědomí o medikaci a jejím působení na klienta.
- Každý sociální pracovník by měl mít dostatek empatie, měl by být odhodlaný vcítit se do potřeb toho, komu pomáhá.
- Sociální pracovník by měl být samostatný v rozhodování a měl by znát různé možnosti a nabídky pomoci.
- Sociální pracovník by měl vždy zvažovat, zda tím, že umožní klientovi obdržení dávky, mu opravdu pomůže zlepšit jeho situaci.

- Sociální pracovník si musí předem uvědomit, zda přiznáním sociální dávky nemůže klienta demotivovat a navyknout ho na pasivní přijímání podpory, aniž by pak měl zájem hledat jiné způsoby řešení.
- Sociální pracovník bojuje za zlepšení lidské společnosti prostřednictvím práce s jednotlivcem, skupinou lidí, či celou komunitou.
- Sociální pracovník přispívá ke zlepšení narušených sociálních vztahů v rodině, tedy v přirozeném prostředí.

Sociální pracovník se tedy podílí se na formování správných životních postojů a chování klienta, pomáhá člověku ke svobodnému životu ve společnosti. Posláním sociálního pracovníka je návrat klienta zpět do komunity. K tomu mu napomáhá vytváření multidisciplinárního týmu ve kterém každý specializovaný pracovník má konkrétní pozici a konkrétně působí na klienta. Stmelujícím prvkem multidisciplinárního týmu může být právě sociální pracovník, který zabezpečuje správnou a odbornou komunikaci v rámci celé týmové práce.

Jelikož přibývá sociálních problémů, jejich řešení vyžaduje další a další znalosti a dovednosti a posilování nástrojů na řešení těchto sociálních situací. Mnozí sociální pracovníci mají za sebou těžkou zkušenost z vlastního života, což je může dobře připravit na to, aby uměli lépe porozumět některým potřebám klientů. Proto je třeba, aby i zaměstnavatelé ponechávali větší prostor pro osobní volbu přístupu pracovníka a důvěřovali mu v tom, že klientovu situaci bude zvládat nejen díky vzdělání, ale i s citem a tzv. „zdravým rozumem“. Způsob, jakým sociální pracovník uchopí svou roli a přístup ke klientovi v rámci práce, kterou vykonává, ovlivňuje celá řada skutečností. Jedním z významných faktorů, které mohou významně ovlivnit výkon práce sociálního pracovníka, jsou i pracovní podmínky.

Lidé moderní doby se nijak fyziologicky neodlišovali od lidí dneška. Čím se však odlišovali, byl způsob myšlení a představ o svém životě a světě. Lidé moderní doby byli optimisté, byli přesvědčení, že rozum a logické zdůvodňování vedou k pravdě a víra v pokrok byla velmi pevná a neotřesitelná. Věřili ve svou osobnost, nechtěli se nikomu podřizovat, k řešení spousty problémů v životě přistupovali racionálně, spoléhali na svůj rozum a snažili se dobrat pravdy, již věřili. V myšlení moderních lidí

byla pravda něčím, co považovali za stálé, neměnné, pochopitelné a spojující. V moderní době se názor o podmíněnosti poznání, hodnot, či morálních norem vztahoval k jedinci. Pouze na jedinci záleželo, co si pro sebe vybere, protože každý měl svoje právo, svoji volbu, svoje přesvědčení. Dříve vysokoškolské studium a získaný diplom pro člověka znamenal jistotu práce a určitou společenskou prestiž. Jeho vzdělání mělo velkou hodnotu a málokdo o vzdělanosti konkrétního člověka pochyboval.

Lidé v postmoderní době uvažují jinak. Nejsou si tak jisti výběrem svého vzdělání a následně i povolání, běžné je že mladý člověk má dvě i více vysokých škol s různým zaměřením. Lidé už nevěří v lepší budoucnost, již se tolik nevztahují k minulosti ani k budoucnosti, jsou více zaměřeni na tady a teď, tedy na přítomnost a na to co se jich nějakým způsobem přímo dotýká. Člověk postmoderní doby ztratil jistoty, nepředpokládá, že se mu bude žít lépe než předchozím generacím, natož že jejich rozum povede k míru, a že díky němu bude možné řešit problémy světa, jednotlivců a rodin. Drancováním přírody si postmoderní člověk uvědomuje, že již nestačí na různé přírodní katastrofy, že nemá sílu čelit přírodním živlům, že si vyčerpává, nebo již vyčerpal přírodní zdroje a tím pádem se cítí zranitelnější a ovlivnitelnější.

3.3 Skupiny klientů s naléhavou potřebou pomoci sociálního pracovníka

V současné době je mnoho skupin klientů, které pomoc potřebují, já jsem však vybral dle mého názoru nejvýraznější skupiny, které považuji jako témata v sociální práci vhodné zmínit.

3.3.1 Sociální práce s nezaměstnanými

Problematika nezaměstnanosti se dotýká sociální práce a pracovníků v postmoderní době ještě víc než dříve. Souvisí to s neustálým vývojem tržní společnosti a ekonomiky. Tato tržní společnost má vliv na osobnost nezaměstnaného jednotlivce, ale i na vývoj celé společnosti. Problém úbytku pracovních činností může mít za následek snížení možnosti nalézt člověku místo ve společnosti. Práce velmi úzce souvisí s úctou a sebeúctou lidí, je součástí zakotvenosti člověka ve světě.

Nezaměstnanost také velmi úzce souvisí i se zdravím. Patří mezi velmi negativní životní události, které spolu s ostatními faktory mohou mít negativní vliv na zdravotní stav jedince. Nezaměstnanost tak může mít vliv na spoustu duševních a somatických onemocnění, které se mohou v době ztráty práce manifestovat (BUCHTOVÁ aj., 2013).

Pokud člověk ztratí zaměstnání, je to pro něj zásadní zásah do života. Člověk bez práce nemá výdělek, finanční prostředky na pokrytí alespoň základních životních potřeb, jako je bydlení, strava a ošacení. Tím horší situace nastává, pokud – aniž by tušili, že přijdou někdy o práci – podleli svodům bank a přijali nabízenou, ztv. výhodnou, půjčku. Tito nezaměstnaní lidé se pak ocitají v insolventním řízení, popř. exekuci. Zvyšuje to pak pocity zbytečnosti, beznaděje a nedůvěry ve zlepšení situace. Klienti ztrácejí motivaci aktivně řešit svoji situaci, a mají nechuť kontaktovat i zaměstnavatele, kteří o ně mají zájem. Hodně z nich však zaměstnavatelé opakovaně odmítají, takže takto postižení ztrácejí představu o vlastní ceně. Získat pracovní uplatnění v současné době zaměřené na výkon a schopnosti každého jedince není snadné. Významný podíl na nezaměstnanosti mají i osoby se zdravotním postižením či jinak zdravotně znevýhodněné. Problematika nezaměstnaných osob se týká také osob starších padesáti let. Jednou z možností, jak může sociální pracovník motivovat klienty, je podpora při rekvalifikaci, kterou klienti mohou získat při splnění zákonných podmínek. Sociální pracovníci pak napomáhají s řešením příspěvků, na zajišťování těchto rekvalifikací.

Nezaměstnanost úzce souvisí s bydlením. Nezaměstnaní nejsou schopni hradit náklady na bydlení, někteří neumějí hospodařit s penězi, jejich nedostatkem, dluhy a závislosti na půjčkách. Je to tzv. finanční negramotnost. Často bývá špatným příkladem i rodina, která by měla být pro své děti příkladem, ale která je závislá celý život na sociálních dávkách. Problémy v řešení situace jsou v tom, že mnohdy finanční ohodnocení za práci je mnohem nižší než peníze, které dostanou jako příjemci dávek. Sociální pracovníci v postmoderní době se také podílejí na informovanosti o pracovních příležitostech, o flexibilních formách zaměstnávání, o možnosti sladit pracovní a rodinný život. S možností pomoci souvisí také informace o kurzech zlepšování možností komunikačních dovedností, hledání nových pracovních míst,

uměním jak sestavit životopis, motivační dopis, nebo jak se připravit na výběrové řízení. Významný vliv při práci s nezaměstnanými mají také terénní pracovníci sociálních služeb, či terénní asistenti. Tito odborníci nezaměstnaným aktivně pomáhají, motivují a podporují je a jsou jim nápomocni při vyhledávání zaměstnání.

3.3.2 Chudé rodiny s dětmi

Sociální práce má při pomoci chudým a chudobou ohroženým rodinám jen omezené, přesto významné a nezastupitelné, možnosti pomoci. Sociální pracovníci v postmoderní době často narážejí na mnohé předsudky a stereotypy o lidech, kteří dlouhodobě žijí v chudobě v sociálně vyloučených lokalitách. Zčásti je to tím, že některé skupiny rodin s dětmi zneužívají sociální dávky, zčásti je to i tím, že vládou předsudky typu „Nechce se jim pracovat, protože by museli makat rukama“.

Rodiny žijící v chudobě jsou vystavovány neustálému nedostatku peněz. Rodiny bývají velmi zadlužené a tak je těžké si šetřit na „nové bydlení“. V souvislosti s tím je aktuální otázka sociálního bydlení pro rodiny s dětmi. Otázka jak splácet dluhy patří mezi hlavní priority v práci sociálního pracovníka v péči o rodinu. Je to proto, aby se rodiny nedostaly dluhových pastí. V pásmu chudoby žije cca třetina všech rodičů samoživitelů a asi dvacet dva procent rodin s více jak třemi dětmi. Spousta z nich končí v azylových domech a tak se prohlubuje jejich sociální vyloučení.

V České republice je nelegální odebrání dětí z důvodu chudoby nebo nepříznivých bytových podmínek. Ne vždy sociální pracovníci pracující na OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí) s tím souhlasí. Z chudoby a špatných bytových podmínek mnohdy vyplývají i další nedostatky v péči o děti. V prostředí ubytoven je péče o děti velice složitá a sociální pracovníci OSPOD ji mohou vyhodnotit jako ohrožující pro dítě. Problematika zadlužování a předlužování jednotlivců i domácností, s nimiž se v různých souvislostech setkávají sociální pracovníci, se stává velmi častým jevem. Předlužení se považuje za jednu z nejhorších věcí, s níž se mohou děti a mladí lidé v situaci chudoby setkat, neboť má destruktivní účinky na osobnostní rozvoj.

Příčiny finančních problémů jsou různé: prodlení ve splácení úvěrů, dluhy na nájemném a službách, účtech za mobilní telefon apod. Sociální práce v tomto směru se

týká především informační činnosti. Jedním z následků předlužení bývá exekuční řízení. To je vedeno primárně vůči majetku a příjmům rodičů dítěte a má nepopíratelné dopady i na samotné dítě. Pokud se podíváme na situaci dítěte ze zadlužených a předlužených rodin optikou psychoterapeutické metody Pesso Boyden Systém Psychomotor (dále PBSP), která se zaměřuje na základní vývojové potřeby dítěte jako jsou: místo, ochrana, péče a výživa, podpora a hranice. Můžeme předpokládat, že frustrace těchto potřeb v dětství bude mít významný vliv i na chování člověka v dospělosti. (SIRÍNEK, 2014).

Potřeba místa a nenaplňování této potřeby souvisí u dítěte s častým stěhováním rodiny. Nenaplňování této potřeby je často viditelné i na fyzickém zjevu dítěte. Dítě tak přichází nejen o svoje místo v pokoji, bytě ale i o místo v komunitě svých vrstevníků (škola, kroužky apod.). S dluhy a stěhováním souvisí také obyčejně zmenšení bytových podmínek a tím i pomyslné zmenšení místa rodiny a prostoru pro dítě. Vlivem jiných starostí nemají už rodiče tolik prostoru na starosti a potřebu dítěte.

3.3.3 Sociální práce s pachateli trestných činů

Vězeňská služba České republiky byla zřízena zákonem č. 555/1992 Sb. Důvodem byla snaha o překonání socialistického období a posun k demokraticky vyspělým metodám vězeňství a penologie. V roce 2000 zákonem č. 257/2000 Sb. byla založena probační a mediační služba. Hlavním důvodem byla snaha o reformu trestního systému, uplatňování nové trestní politiky a uplatnění nových alternativních trestů a opatření.

Podle standardní kapacity by člověk ve výkonu trestu měl mít 4 m² na osobu. Jelikož je kapacita věznic překročena na 105 % (PASEKOVÁ, 2016), umožnění této osobní zóny pro každého člověka ve výkonu trestu nemůže být splněna. Některé pokoje mají i 8 až 16 postelí. Vězňů stále přibývá. Odhad pro rok 2016 je téměř 23 000. V současných podmínkách dostává vězeň izolovanou celu pouze v krizových situacích nebo za trest. Pak se nabízí otázka „nedostává ji za odměnu“?

Ke konci července 2016 je v českých věznicích 22 215 vězňů, z toho žen není ani pětina. Zaměstnaných je letos 55,09 % vězňů, nejvyšší zaměstnanost byla v r. 2013, kdy to bylo 66,35 % (GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ VSČR, 2016).

Možnosti pracovního uplatnění vězňů jsou velmi omezené a i finanční ohodnocení stačí vězňům pouze na náklady spojené s pobytem ve vězení. Zdaleka se výdělkem nedají pokrýt dluhy na výživném, poplatky nebo pobyt ve věznici (v roce 2012 to bylo 50,- Kč/den). V roce 2014 byly náklady na jednoho vězně ve 1 222,-Kč roční náklad na jednoho vězně je 446 030 Kč (Aktuální statistika. *Ve vězení*, 2016).

Sociální pracovník pracující s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody se zaměřuje především na plynulý přechod odsouzeného do řádného občanského života. Podílí se na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, zpracovává sociální posouzení, spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, poskytuje sociálně-právní poradenství, provádí výchovnou a poradenskou činnost pro odsouzené, udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími. V místě bydliště odsouzeného vyhledává a navazuje potřebné kontakty s jeho blízkými osobami a podílí se na řešení sociálních problémů odsouzeného.

S odsouzenými je sociální pracovník po celou dobu výkonu trestu a vede s nimi jak individuální, tak skupinové sociálně-právní poradenství. Po propuštění člověka z výkonu trestu tuto činnost přebírá sociální kurátor a to v rámci postpenitenciální (následné) péče. Protože sociální pracovník bývá jedním z mála, který je s odsouzeným v kontaktu po celou dobu výkonu trestu a již od samotného nástupu výkonu trestu ho připravuje na život po propuštění, vytváří si s ním určitý vztah. Práce sociálního pracovníka ve věznicích je velice náročná, protože musí být schopen přijímat odsouzeného bez předsudků, musí být dostatečně trpělivý, musí být silný, aby byl schopen unést všechny zkoušky ze strany odsouzeného.

Odsouzeným je také ve výkonu trestu nabídnuta duchovní péče, jejímž hlavním posláním je rozvíjet spirituální dimenzi člověka. Duchovní péče není určena pouze věřícím a nesměřuje pouze k problematice Boha, ale klade také otázky svědomí, viny, etických hodnot či smyslu života. Role kaplana a sociálního pracovníka se mnohdy vzájemně překrývají a doplňují.

Před ukončením trestu, asi dva měsíce před propuštěním, provádí sociální pracovník s odsouzeným tzv. předvýstupní poradenství, ze kterého zjišťuje, do jakých podmínek

se propuštěný člověk bude vracet. Toto šetření slouží jako prevence možných problémů po propuštění. Sociální pracovník se zajímá o rodinné zázemí, bydlení, zaměstnání, pomáhá s řešením aktuálně se vyskytнувších problémů.

Pokud si žádá budoucí propuštěný pomoc sociálního kurátora, zasílá sociální pracovník si 6 týdnů před propuštěním „Oznámení o nadcházejícím propuštění osoby z výkonu trestu“. S tímto oznámením musí odsouzený souhlasit. Pokud to sociální situace vyžaduje, po propuštění zajišťuje sociální pracovník propuštěnému ošacení a obuv, příspěvek při propuštění z věznice až do výše 2 000,-Kč (nazývá se Návrh na poskytnutí příspěvku odsouzenému – posuzuje se celková sociální situace a návrh schvaluje ředitel věznice). Mezi další možnosti pomoci je pomoc se zajištěním spojení do místa pobytu. Návrat propuštěného člověka do společnosti není jednoduchý, společnost je pro něj jiná, rychle se vyvíjí, obchody jsou jinde, rodina ho mnohdy zavrhne. Mít zajištěno již před ukončením výkonu trestu pracovní místo a bydlení by byla asi nejlepší cesta k prevenci kriminální recidivy.

Činnost probační a mediační služby při práci s klientem (pachatelem) je především zaměřena na vyhodnocení rizik opakování trestné činnosti a na vytváření plánů probačního dohledu nad odsouzeným. Probace je výkon dohledu nad pachateli vykonávajícími alternativní tresty, tj. tresty na svobodě. Mediace zprostředkovává řešení konfliktů mezi pachatelem a obětí. Činnost probační a mediační služby je v České republice součástí systému práce s pachateli a oběťmi trestných činů od roku 2011. Činnost naplňuje zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě.

Životní realita v postmoderní společnosti je pro skupiny osob stojících na jejím okraji velmi složitá. Ve vztahu sociální pracovník versus člověk ve výkonu trestu je vhodné řídit se myšlenkami V. E. Frankla a jím založeného terapeutického směru, který se nazývá logoterapie (FRANKL, 2006) a na ni navazující existenciální analýzy (LÄNGLE, 2014), jež vycházejí z principu, že základní potřebou člověka je vůle ke smyslu. Pokud není tato potřeba v životě uspokojena, mohou snadno vznikat sociální, ale i psychické a somatické problémy.

3.3.4 Sociální práce a zdravotně postižení

Jednotná definice zdravotního postižení, která by zahrnovala všechny typické znaky, všem vyhovovala a byla univerzálně platná pro všechny osoby se zdravotním postižením neexistuje a v zásadě ani existovat nemůže. Na světě je přes 500 miliónů osob se zdravotním postižením. Odborníka (sociálního pracovníka, lékaře, úředníka) bude zajímat jiné definiční vymezení než sociologa, vědce apod., které zajímá, jak je zdravotní postižení vymezeno pro účely jeho konkrétní profesní intervence, kdo patří a nepatří do okruhu jeho cílové skupiny, koho se týkají opatření stanovená legislativou apod. Podle Brenchina a Lidiarda z roku 1999 „...k řešení různorodých podmínek života lidí s postižením může být zapojeno až dvacet tři odlišných profesí“ (cit. dle KRHUTOVÉ, 2010).

Ve Slovníku sociální práce se dočteme, že „...zdravotní postižení, disability, je postižení člověka, které nepříznivě ovlivňuje kvalitu jeho života, zejména schopnosti navazovat a udržovat vztahy s lidmi a schopnost pracovat“ (MATOUŠEK, 2003, s. 271).

Psychologický slovník pak zdravotní postižení definuje jako: „Postižení (handicap) je dlouhodobý, nebo trvalý stav, který nelze léčbou zcela odstranit, lze však jeho nepříznivý dopad zmírnit soustavou promyšlených opatření“ (HARTL a HARTLOVÁ, 2000 s. 442).

„Lidé se zdravotním postižením jako celek jsou přirozenými uživateli služeb sociální práce a zdravotní péče“ (KRHUTOVÁ, 2010, s. 49). V souvislosti s demografickým stárnutím populace téma zdravotně postižených bude pro pracovníky v sociální práci stále aktuálnější. V sociální práci bychom si mohli položit otázky: Co sociální práce znamená či může/nemusí znamenat pro konkrétní jednotlivce a skupiny lidí s postižením? Jaké modely zdravotního postižení jsou či mohou být uplatňovány v intervencích v sociální práci? Pro sociální práci, která se zaměřuje především na řešení nepříznivé sociální situace a předchází sociálnímu vyloučení těch, kteří se z jakýchkoli důvodů ocitli v pozici klienta, je nezbytným předpokladem uvědomění si toho, že i osoby zdravotně postižené nejsou homogenní skupinou.

V širší rovině nejsou ani těmi, kteří jsou závislí na sociálních dávkách a že všichni by očekávali něco, co laická veřejnost může považovat za benefity. Naopak každý člověk s postižením je jedinečnou lidskou bytostí, se svojí historií, specifickými potřebami a možnostmi. Základním úkolem sociální práce se zdravotně postiženými je práce na zrovnoprávnění jejich postavení vůči lidem bez postižení. Česká republika v roce 2009 akceptovala a ratifikovala smlouvu „*Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením*“. Úmluva klade důraz na dosažitelnost běžných lidských a občanských práv pro všechny bez rozdílu, na rovné příležitosti a sebeurčující podporu pro lidi s postižením.

Sociální pracovník by na osoby se zdravotním postižením měl nahlížet tak, jako nahlíží na každou skupinu obyvatel, která tvoří minoritní skupinu a může být více ohrožena exkluzí a diskriminací. Spolupráce s klientem může mít podobu jak jednorázové, tak i dlouhodobé spolupráce. Specifikem činnosti jak pomoci osobám se zdravotním postižením je orientace na tři úrovně sociální práce, tedy oblast mikro- , mezo-i makrosociální. Na pomezí mikro a mezo-praxe, se nacházejí systemické intervence v rodinném a vztahové prostředí klienta.

V makropraxi je třeba činnosti směřovat k širší laické veřejnosti s cílem redukovat a eliminovat přetrvávající předsudky a mýty. Laické vnímání se spíše překrývá s pojmem nemoc a „zdravotně postižený“ je zpravidla vnímán jako „nemocný“. Prohlubováním informovanosti majoritní společnosti a osvětou lze výrazně ovlivnit zlepšení kvality života osob se zdravotním postižením a jejich rovnoprávné postavení ve společnosti. Individuální práce se zaměřuje na základní i odborné sociální poradenství. Základ pomoci spočívá ve zplnomocnění a motivaci klienta, poskytnutí pomoci ve formě provázení, podpory, informování. Hlavní myšlenkou je snaha dopřát klientům zážitky a zkušenosti, které by si v běžném životě s ohledem na své zdravotní znevýhodnění, či naopak mnohdy patrnou hyperprotektivitu pečujících osob, nemohli dovolit. Ve spolupráci pracovník/klient by měla být snaha o podporu těch aktivit, které člověk sám nezvládne.

3.3.5 Sociální práce s umírajícími

Péče o umírajícího je součástí několika specifických profesních oborů a je zahrnuta pod pojem paliativní péče, která však je pojmem terminální péči nadřazeným z toho důvodu, že paliativní péče se netýká pouze umírajícího, ale i člověka s nevléčitelnou nemocí, který může přežít měsíce i roky. Pojem pochází z lat. *pallium* (rouška, nebo plášť) a *care* (péče o někoho). Vznikla v roce 1967 v Anglii a založila ji Cicely Saunders v St. Christopher's hospice v Londýně (SAUNDERSOVÁ, 1982) za účelem důstojného odchodu umírajícím. Paliativní péče poskytuje komplexní péči, která vychází z celostního přístupu k nemocnému člověku a která zahrnuje péči fyzickou, psychickou, sociální a duchovní. Objektem péče není pouze člověk, který prochází náročným životním obdobím umírání, ale i jeho nejbližší rodina. Sociální práce zde má nezastupitelné místo a přispívá k řešení možných problémů. Pomáhá se zjišťováním informací, jak konkrétní člověk prožívá blízkost smrti.

Sociální práce v paliativní péči zahrnuje především práci se ztrátami, kterých je od sdělení diagnózy pacientovi a jeho rodině spousta. Často je to vzdání se zaměstnání, člověk ztrácí status, který vlivem své profese měl, sníží se úroveň celé rodiny, omezí se kontakty s lidmi, utrpí i jeho fyzický vzhled a v konečné fázi přichází i o život. Další důležitou rovinou je práce s časem (PŘIDALOVÁ, 2010).

Sociální pracovník pracující v paliativní péči by se dle schématu Barbory Monroe měl zajímat o čtyři okruhy:

- 1) Životní situace z hlediska nemocného člověka.
- 2) Životní situace z hlediska rodiny. Jak nemoc zasáhla do života celé rodiny, co vzala, co přinesla, jak to rodina vnímá.
- 3) Posouzení materiální situace a zdrojů celé rodiny – zprostředkování sociálních dávek, na které má nemocný nárok, zprostředkování možnosti získání rehabilitačních pomůcek, domácí péče.
- 4) Nalezení sociálních zdrojů – ty by se měly posuzovat v kontextu etnickém, kulturním a náboženském.

Dobré prozkoumání těchto momentů může být vítaným zdrojem pomoci (PŘIDALOVÁ, 2010).

Hospicovou péčí můžeme rozdělit na hospicovou péči lůžkovou a domácí hospicovou péči. Idea hospicové péče je ta, že každý člověk má právo zemřít důstojně. Co je tedy ta důstojnost? Každý člověk má o svém dožití a odchodu určitou představu, kterou během svého života běžně nikomu nesděljuje. Sociální pracovníce v hospicové péči se pokouší ve spolupráci s klientem a jeho rodinou zjistit, jaká jsou přání klienta. Někdy to mohou být častější návštěvy rodiny, někdy návštěva kněze a společná modlitba, někdo chce navštěvovat restaurace, někdo chce cigarety.

Posláním sociální pracovníce zaměstnané v hospici, je především navázání vzájemné komunikace a pocitu důvěry, posouzení situace klienta, možností intervence do jeho situace, v souvislosti se ztrátami, které nevyléčitelně nemocného člověka a jeho rodinu potkaly. Je přínosné s pacienty hodně komunikovat, zajišťovat komunikaci s rodinou. Pracovnice rozhovor vede tak, aby zjistila potřeby klienta i rodiny. Součástí práce je příprava dohod o odchodu a zajištění sepsání smluv. Mimo to se také sociální pracovníce stará o poštu a běžné nákupy. Běžné také je, že lidem umístěným v hospicové péči se zařizují příspěvky na péči. Po smrti pacienta je to právě sociální pracovníce, která rodině předává informace, co si kde mohou a musejí zařídit a zajišťuje u soudu dědické řízení. Přestože na rozdíl od sester a lékařů není sociální pracovníce v tak těsném a častém kontaktu s klientem, je její práce v organizaci velice potřebná, přínosná pro spoustu etických dilemat. Je dobré, pokud je to možné, respektovat názor klienta a akceptovat to, že je odborníkem na svůj život. Některé problémy je třeba řešit s rodinou. Vždy se ale sociální pracovníce musí řídit etickým kodexem.

Rozdíl od hospicové péče v lůžkovém zařízení, která je pro sociální pracovníci zaměřena spíše na administrativu a poskytování informací, má sociální práce v domácí hospicové péči více vztahový a osobní rámeček, protože je poskytována v přirozeném prostředí domova klienta. Vždy se nejedná o „čistou“ sociální práci, ale mnohdy může i z části „suplovat“ terapeutickou poradenskou práci. Je proto velmi žádoucí, pokud je sociální pracovníce vyškolená i v krizové intervenci, nebo je absolventkou některého

psychoterapeutického přístupu. Velkým problémem je také nedostatečně propracovaná metodika.

Sociální práce v oblasti paliativní péče by měla především využívat psychosociální kompetence a zabývat se úkoly spojenými s aktivováním zdrojů, s koordinací pomoci, se školením a podporou dobrovolníků, sociálně právním poradenstvím.

Práce s umírajícím je velice těžká, ale ti co se k této práci dostali blíže, vždy sdíleli zkušenost, že přes všechno psychické vypětí je práce s umírajícími nesmírně obohacující zkušenost.

3.4 Ostatní aspekty v práci sociálního pracovníka

3.4.1 Sociální práce a dobrovolnictví

Fenomén dobrovolnictví je majoritně vnímán zejména v kontextu sociální práce, neziskových organizací a institucí. Základní vymezení činností sociálního pracovníka zahrnuje zákon o sociálních službách č.108/2006 Sb., který rámcově definuje, že sociální pracovník *„vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitaci“* (Zákon č. 108/2006). Zákon stanovuje sociálním pracovníkům také povinnost dalšího specializačního vzdělávání formou akreditovaných kurzů, školení či stáží (MATOUŠEK, 2007).

„Dobrovolník je člověk, který se ze své vůle rozhodne věnovat ve svém volném čase svou energii, znalosti a zkušenosti potřebným lidem nebo veřejně prospěšným činnostem bez nároku na odměnu“ (Dobrovolnické centrum, 2016).

Mezi dobrovolníky nalezneme mladé lidi, střední generaci i osoby v důchodovém věku. Většinou v této spolupráci převažují ženy.

Práce dobrovolníka v postmoderní době vypadá výrazně jinak, než vypadala v minulém století a v dobách svých počátků. Dnešní dobrovolníci jsou již individuálně orientovaní a vyžadují značnou dávku autonomie a svobody ve výkonu svých rolí.

„Díky své vysoké kvalifikaci se změnil z pomocníka placeného personálu v experta a partnera. Ochota participovat je u nich více závislá na jejich osobních zájmech a potřebách a méně na tržních hodnotách (jako je služba druhým, nebo smysl pro povinnost)“ (FRIČ, 2011, s. 8).

Současná podoba individuálně orientovaných dobrovolníků vypadá tak, že dobrovolník vyžaduje velkou svobodu ve výběru zaměření, kam bude svoji dobrovolnickou činnost směřovat. Upřednostňují jasně definovaný soubor úkolů, které relativně rychle vedou ke hmatatelných výsledkům (tamtéž). Z prováděných výzkumů se dovídáme, že dobrovolníci nechtějí být příliš spjati se svojí „domovskou“ organizací, a organizace naopak nemůže příliš spoléhat na jejich pravidelnou pomoc jde pouze o pomoc příležitostnou. Organizace v dnešní podobě musí u individuálně orientovaných dobrovolníků více vycházet z aktuálních možností jejich pomoci, musí vycházet vstříc jejich individuálním požadavkům a nárokům. Tím, jak bude s postupujícím časem přibývat vysokoškolsky vzdělaných dobrovolníků, bude to klást vysoké nároky na organizace, které budou muset projevit flexibilnější přístup. I v tomto způsobu spolupráce lze nalézat prvky postmodernismu.

Na sociální práci a pracovníky tento způsob spolupráce bude klást mnohem větší nároky. Budou se muset soustředit na zajištění, sladění a umožnění větší svobody individuálně orientovaných dobrovolníků a na jejich kontrolu. Postmoderní dobrovolníci stále více kritizují profesionální scénář: *„Vyhledat, proškolit, zmluvit a pak řídit“ (FRIČ, 2011, s. 8).*

I u nás trend komunitního plánování má slušně zapuštěné kořeny (viz komunitní přístup, komunitní plánování, komunitní rozvoj, komunitní péče, komunitní práce, apod.) Profesionalizované dobrovolnictví v rámci sociální práce se zaměřuje především na klienty jednotlivce, rodinu a skupinu. Méně pak na komunitu. Doposud sociální práce zastává spíše manažerský model dobrovolnictví, což už nestačí, spolupráce by měla být užší a navzájem s doplňující. Otázkou pak zůstává, zdali v čase

ekonomické a morální krize bude umět sociální práce tohoto dobrovolnického potenciálu využít. Dokáže využít dobrovolníků „profesionálů“ působících mimo sociální práci (zdravotnictví, paliativní péče)? Jak tato spolupráce bude vypadat? Jakou bude mít formu? Nemělo by se to stát něčím samozřejmým a automatickým. Dobrovolnická práce by měla být chápána jako něco navíc, co člověk, pokud dělat nechce, tak nemusí – protože to je a zůstane dobrovolné. A aktivita někoho, kdo takovou aktivitu dobrovolně vyvíjí, by měla by být pochopena jako velmi pozitivní chování (JIRÁSEK, 2011).

3.4.2 Dilemata a tlaky v sociální práci při práci s klientem (zadavatel/poskytovatel)

Postmoderní doba možná ještě více než dříve zasahuje do práv a povinností sociálních pracovníků. Ten velmi často svým rozhodováním tzv. „balancuje na hřebenu hory“. Záleží na každém pracovníkovi, jak toto krkolomné kličkování mezi právy je schopen zvládnout. Jak bude obhajovat a prosazovat práva klientů, ale i práva svá nebo práva institucí. Tato volba mezi dvěma nepříjemnými řešeními jej staví do nesnadné pozice volby – dilematu. Obzvláště stresující, vyčerpávající a nemotivující jsou v sociální práci etická dilemata sociální práce.

Typy etických dilemat:

- a) Dilemata, která nemůžeme nijak předvídat a která se mohou vyvinout ze zcela nepředvídané situace.
- b) Dilemata z nesprávně zhodnocené situace. Podcenění stavu klienta, nedocenění závažnosti problému, nedostatečná opatrnost při práci s určitým typem klienta.
- c) Předvídaní etického dilematu v konkrétní situaci, která je však nevyhnutelná.
- d) Nejasná etická dilemata. Ta vycházejí ze situací, kdy mnohoznačnost situace nám může ztížit rozhodování, jak se v dané chvíli zachovat. Některým situacím je lépe se vyhnout.
- e) Etická dilemata plynoucí z nedostatečných zdrojů rad a pomoci v eticky náročných situacích. Etické normy a zákony jsou málo konkrétní, a proto složitě uplatnitelné v dané situaci.

- f) Střed loajality se objevuje v situacích, kdy profesionál se kvůli zákonné normě musí zachovat určitým způsobem, i když ví, že řešení není nejlepší pro klienta.

Z této typologie je patrné, že ne vždy je vznik problematické situace vinou odborníka. Základem etického rozhodování je podrobné seznámení se s **etickým kodexem**. Etické kodexy podporují vnímavost odborníků k vlastnímu jednání a podněcují sebereflexi.

Dle Etického kodexu sociálních pracovníků České republiky (2006), z něhož vyplývá právo a povinnost sociálního pracovníka „...*upozorňovat širokou veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů*“ (bod 2.5.1), zasazovat se „*o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.*“ (bod 2.5.2), „*upozorňuje na možnosti spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují*“ (bod 2.5.3), „*působí na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života pro všechny osoby, a to se zvláštním zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům a skupinám*“ (bod 2.5.4) a „*působí na zlepšení podmínek, které zvyšují vážnost a úctu ke kulturám, které vytvořilo lidstvo*“ (bod 2.5.5).

Zadavatelé - volení zástupci, politici, manažeři) by měli na základě platné legislativy převzít odpovědnost za řešení veřejných zájmů a nepříznivých sociálních situací svých občanů. Zadavatel nemusí nutně zakázku zadávat, ale může ji zadat i ten, který ze zákona má na to právo. Zadavatelé někdy uplatňují na sociální pracovníce požadavky, které jsou v rozporu s požadavky klientů. Mocenské tlaky se tak mohou projevat v podobě nátlaku.

Zadavatelé svou nečinností také mohou ohrožovat klienty, vůči kterým sociální pracovníci cítí svou odpovědnost. Jsou situace, kdy se po sociálních pracovnících požaduje eticky sporné jednání. Vzporovat těmto požadavkům ze strany sociálních pracovníků pak může být velmi rizikové, vzhledem k tomu, že zadavatelé „moci“ mohou rozhodovat o finanční podpoře (organizace, neziskovou, apod.). Pracovníci veřejné správy či příspěvkové organizace riskují propuštěním z místa (záminka se najde). Tlaky jsou především ekonomické, protože pro některé organizace mohou být

likvidační. Mohou být někdy i zadavatelé, kteří brání práva klientů, a jsou zodpovědnější než samotné sociální pracovnice.

Tlaky působící na sociální pracovníky tedy mohou být ze strany zadavatelů, ale i řadových pracovníků státní správy, nebo samosprávy a nestátních organizací a nakonec i z řad vlastní organizace (JANEBOVÁ et al., 2013). Ohrožení klientů můžeme chápat v dvojím smyslu:

1. Ohrožení práva na poskytnutí potřebné pomoci (adekvátní klientovým potřebám).
2. Ohrožení klientů na poskytnutí kvalitní pomoci (kdy sice byla služba poskytnuta, ale v nižší kvalitě, než ji sociální pracovnice požadovaly).

Zájem o řešení sociální situace klienta měl vycházet především z určité profesní a stavovské cti, kde klient a jeho zájmy budou vždy na prvním místě.

Pracovní podmínky pracovníků v sociální práci jsou různé, od velkých, prostorných kanceláří, kde jsou pracovníkovi dostupné všechny vymoženosti „moderní, ale i postmoderní“ doby až po pracovníka, který má k dispozici pouze svoje osobní PC.

3.4.3 Sociální spravedlnost v postmoderní době

Je naše společnost sociálně spravedlivá? Vládne v naší zemi spravedlnost? Jedná se o velice kontroverzní otázky. Křesťanské sociální učení nabízí filosoficky podložený přístup, který vychází z aristotelsko-tomistické představy lidské přirozenosti a obecného dobra (ANZENBACHER, 2015). Jedná se o teoreticky propracovaný pojem sociální spravedlnosti a jemu přidruženého obecného dobra. Obecné dobro je vše, co podporuje společný život.

Sociální spravedlnost je odvozena od obecného blaha a představuje základní podmínku soudržnosti, integrity, usiluje o svobodný důstojný život jednotlivců a rodin a současně podmínky pro uchování integrity společnosti. Jedná se o hodnotu, která poměřuje jednání lidí jakožto společenských tvorů.

Soudobá kritika pojmu sociální spravedlnosti je založena na nepochopení historického kontextu a smyslu liberalismu. V současné době je sociální spravedlnost nejvíce ohrožena nezaměstnaností. Záleží na kvalitě institucí, na postojích a

hodnotách, vzdělání a iniciativě obyvatel, na hospodářské politice, na udržení nízké nezaměstnanosti i v období krize. Na vývoj sociální spravedlnosti působí od 90. let dva činitelé, kteří zvyšují nerovnováhu na trhu práce: ekonomický a technologický.

Postmoderní doba a nejistá práce s sebou přinesla i nový pojem „prekariát“, kdy ve společnosti vzniká nová třída, v nejistém zaměstnání s nejistou prací. Vznik prekariátu je také vysvětlován jako důsledek globalizace výroby a trhů od poloviny sedmdesátých let minulého století (STANDING, 2011).

Vlivem globalizace a robotizace ubývá stálých dobře placených zaměstnání a na trhu práce se zvyšuje převaha nabídky nad poptávkou. Hovoří se o trendu „mizení práce“, přesto, že pracovních úkolů v péči o životní prostředí, o nemocné a staré, lidi bez domova, bez vzdělání je kolem nás mnoho. Pracovní nejistota a nejistota finanční zhoršují psychiku jednotlivců i rodin. Rodinný život potřebuje stabilitu jak ekonomickou, tak i emocionální. Dochází k marginalizaci rodin postižených chudobou a nejistotou, což zasahuje i děti. Hrozí rozpadání se společnosti (BUCHTOVÁ et.al., 2013).

I sociální práce potřebuje sociální spravedlnost. Někdy to vypadá, že slovo sociální v sobě zahrnuje obojí, ale není tomu tak. Sociální spravedlnosti je v naší odborné literatuře věnováno málo pozornosti. Nebylo zařazeno ani do nedávno vydané „Encyklopedie sociální práce“, jíž lze považovat za reprezentativní výraz úrovně odborné reflexe sociální práce u nás (MATOUŠEK, 2007). Kde hledat příčiny? Pro sociálního pracovníka sociální spravedlnost může být samozřejmostí a není třeba ji dále analyzovat, nebo ji možno chápat v kontextu ideologie, kde v ni stejně nikdo nevěří?

Sociální práce se jako sociální obvykle chápe ve smyslu orientace na potřebnost lidí, sociální spravedlnost se tak nazývá na základě svého zaměření na vztahy v celku společnosti, které jsou určovány rozdělováním povinností a usměřňovány jejich přerozdělováním. Pojem péče tvoří jádro sociální práce a jedná se o vztah klient x pracovník, spravedlnost pak tvoří vztah mezi klientem x pracovníkem a garantem jejich vztahu, jímž je stát a jeho instituce (FISCHER, 1997). Proto je důležité rozlišení sociální práce a sociální spravedlnost.

3.4.4 Sociální práce jako aktivní účastník v řešení problémů sociální politiky (Sociální reforma)

Sociální práce je dlouhodobě svázána s vývojem sociálního státu v Evropě. Pro postmoderní dobu je příznačná určitá destrukce sociálního státu a pro sociální práci jsou předmětem diskuse vedené u nás i ve světě. Ve světě se těmito tématy zabývají kritické diskuse vedené zejména Walterem Lorenzem, Hansem-Uwem Ottem, Detlefem Baumem, Emanuelem Jovelinem, Ianem Fergussonem a dalšími. Ač jsem se v našich sociálních a sociálně politických vodách po takto vedených diskusích snažil pátrat, nebyl jsem moc úspěšný. Určité ohnivé debaty jsou vedeny na poli politickém, ale to, myslím, nestačí. K tomu, aby sociální práce byla aktérem sociální politiky, je zapotřebí hodně kompromisů, vůle a chuti.

Sociální politika a sociální práce jsou výrazy v dnešní době hodně skloňované, užívané a spojované. Jaký je vzájemný vztah mezi těmito termíny? Sociální politiku chápeme jako obor nadřazený sociální práci. Sociální práce je obecně považována za jeden z nástrojů sociální politiky.

Sociální politiku lze vymezit na základě obecné formulace takto: *„Politiku lze obecně chápat jako specifickou obecnou činnost (projevující se zejména souborem opatření) jako konkrétní jednání různých subjektů na různých úrovních (tedy nejen státu), kterými je ovlivňována společenská realita v nejširším slova smyslu. Touto činností jsou prosazovány a naplňovány určité cíle volené především na základě vědeckého poznání. To znamená, že jako činnost předpokládá vysokou odbornou úroveň a profesionalitu, včetně schopnosti správně zvažovat podmínky, čas prostředky, způsoby, formy a metody tvorby, posuzování a realizování cílů. Její praktická realizace je výsledkem nejrozmanitějších střetů politických sil, které prosazují určité teoretické koncepty či jejich prvky, ale i pragmatické cíle, mnohdy i parciální...“* (KREBS, 2010, s. 287).

„Sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Užívajíc teorií lidského chování a sociálních systémů, sociální práce zasahuje tam, kde se lidé

dostávají do kontaktu se svým prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti“ (tamtéž).

Různými formami se sociální práce zaměřuje na komplexní vztahy mezi lidmi a jejich prostředím. Jejím úkolem je umožnit všem lidem, aby mohli plně rozvinout své možnosti, obohatit své životy a předcházet selhání. Sociální práce je vzájemně provázaný systém hodnot, teorie a praxe. Odborná sociální práce je úzce zaměřena na zvládání obtíží a navození změny. Aby mohly nastat změny v sociální politice, jsou k tomu zapotřebí sociální pracovníci, kteří dle svých možností (jichž není málo), napomáhají ke změnám ve společnosti a v životě osob, rodin a společenství, jimž „slouží“.

V letech 2011/2012 působila na emoce sociální reforma. Mimo úředníků, politiků, pracovníků na obcích a úřadech práce, se jí postupně dostává i akademické reflexe. Tato reforma nebyla jen zásahem do práce a kompetencí sociálních pracovníků a podpory sociální práce v Česku, ale přinesla s sebou také příklad možnosti pojetí sociální práce na pozadí vztahu státu a obcí a konceptu lokálních a sociálních systémů. Na propojení rolí státní správy i samosprávy v činnosti sociálních pracovníků se názory různí.

Kombinace zvýšených nároků (dávkových služeb pro státní správu a sociální práce pro obecní samosprávu) působí spíše negativně (KUCHAŘOVÁ, 2001). Oproti tomu panuje názor, že tyto agendy jsou v reálném životě lidí a působení institucí velmi těsně navzájem propojeny, což má význam pro klienta i sociální práci (LIEDERMANOVÁ, 2008).

Základní funkcí státu by mělo být vytváření podmínek pro stabilitu celé společnosti, regulace sociálního klimatu, snižování sociálního napětí a rozvíjení sociálních činností ke stabilizaci poměrů tak, aby se sociální subjekty mohly plně rozvíjet a realizovat vlastní cíle vlastními silami (VÍŠEK a PRŮŠA, 2012). Se snižováním aktivity státu po roce 1989, uplatňováním trendu přesunutím kompetencí na kraje a obce i v oblasti sociálních služeb a sociální pomoci se udály výrazné změny (např. některé kompetence ČSSZ přešly v lednu 2012 na ÚP). Došlo např. k přesunu administrace a výplaty všech sociálních dávek na krajské pobočky Úřadu práce.

Přesunutím kompetencí na kraje a obce se tyto začaly více zabývat problémy v konkrétních regionech. Dříve totiž kraje a obce nebyly dostatečně motivovány k úspoře financí (např. více se začaly zajímat o výplaty nepojistných dávek – hmotná nouze, apod.) Došlo tak i k celkové úspoře výdajů. Navýšily se počty sociálních pracovníků, které byly v dřívější době výrazně poddimenzovány.

Povinnost krajů a obcí realizovat činnost sociální práce tak byla již od počátku reformy vnímána jak ze strany samosprávy, tak neziskových organizací velmi ambivalentně. Vznikaly boje o kompetence v oblasti nabídky služeb sociální práce mezi státní správou a samosprávou, zejména mezi pracovníky Úřadu práce ČR a mezi sociálními pracovníky na obcích (VRBICKÝ, 2014). Odborníci kritizují sociální reformu jako nevhodně nastavenou, se spoustou názorových rozdílů, nevhodně zvolených cílů, ukvapenou a špatně realizovanou, která v konečném důsledku nevedla k posílení terénní sociální práce, jak zákonodárci předpokládali.

Podobně vyznívají i argumenty ve Strategii sociálního začleňování na roky 2014-2020 (2014, s. 13). Strategie poukazuje na velké místní rozdíly v kvalitě sociální práce, která je závislá na místních podmínkách a přístupu k vytváření zázemí pro sociální práci. Důsledkem toho sociální pracovníci na úřadech nemají dostatek kolegů zabývajících se sociálním šetřením a chybí i čas na komunikaci s místními poskytovateli sociálních služeb. Sociální práce se tak stává kontrolním, ukázkovým nástrojem vůči té části společnosti, která se uchází o sociální pomoc státu (SVEŘEPA, 2008).

3.4.5 Duchovní dimenze sociální práce

Duchovní dimenze je nejenom v sociální práci skutečnost, která je každému zároveň niterně blízká a zároveň neustále unikající. V sociální práci se duchovní obzory otevírají v mnohotvárných kontextech. Může to být na individuální rovině (při zvládání obtížných životních situací), na dialogické rovině (kdy se pracuje na zkvalitnění a posílení pomáhajícího vztahu nebo na organizační a instituční rovině (v rámci zařízení, které poskytuje sociální služby). Mnozí z klientů nacházejí odvahu ke zpracování změn ve svém životě právě v duchovní rovině. Spirituální přístup ke klientovi pomáhá i mnohým sociálním pracovníkům a to ve zvládání tíhy životních

osudů klientů, se kterými se vyrovnávají ve své praxi. Duchovní dimenze života člověka se projektuje v náboženství, které bývá označováno za reálný, životní, osobní vztah člověka k transcendentální zkušenosti (KŘIŠŤAN a MUSIL, 2008, s.93-99). Každý z náboženských systémů má svůj symbol: kříž zobrazuje křesťanství, islám půlměsíc, judaismus šestcípá hvězda, buddhismus kolo, hinduismus sanskrtské ÓM, sikhismus kruh a meče, bahá'í hvězda, džinismus ruka, šintoismus brána (torii).

Euroamerickou civilizaci nejvíce ovlivňuje křesťanství. Niterná podoba církve se vyjadřuje v trojím úkolu: Zvěstování Božího slova, slavení svátosti, služba lásky – caritas (diakónia). Tyto úkoly se navzájem podmiňují a nelze je od sebe oddělit. Pro křesťanskou pomoc je charakteristická Charita, která ke křesťanství neodmyslitelně patří.

I v postmoderní sociální práci zůstává prostor pro existenciálně citlivou sociální práci. Sociální práci do značné míry utváří a ovlivňuje její zařazení do společenského kontextu. Společenská situace ovlivňuje cíle, teorie i metody sociální práce. Vystává potřeba nastolit diskusi o tom, jaké výzvy přinášejí aktuální společenské podmínky. Postmoderní éra se vyznačuje řadou charakteristik. Paří sem již dříve zmíněná individualizace, funkční diferenciaci, racionalizace, generalizace, transformace sociálních struktur, kolonizace veřejné sféry soukromými zájmy a nejistota. Základním určujícím momentem při přerodu modernity v postmodernistu je při hledání nové role sociální práce individualizace a v souvislosti s ní pak proměna pevně zakotvené identity utvářené jako reflexivní prvek (NAVRÁTIL a NAVRÁTILOVÁ, 2008, s.125). Tázání po vlastní identitě vychází z existenciální nejistoty, neurčitosti a nedefinitivnosti všech jejích forem. Nastává v okamžiku, kdy sociální pouta poskytují svobodu. Tehdy u člověka roste touha i nutnost vlastní identitu utvářet.

Co utváří postmoderní svět?

- 1) Rozpad moderních institucí. *„Strach, před nimž měl moderní řád chránit, se jmenoval neurčitost-nepřehlédnutelnost situací, ochablost porozumění, nejasnost pravidel jednání. Když se husté sítě dozoru a kontroly, jimiž byla protkaná předmoderní lokální společenství roztrhaly na kusy, jevílo se pod nimi*

bezceští, nad nimž se vznášela strašidelná vidina záhuby“ (BAUMAN,1995, s.64).

- 2) Privatizace víry na počátku postmoderního světa – člověk se stává poutníkem k hodnotovému a osudovému cíli. Detradicionalizace společnosti v postmoderní době je skutečnost, že v moderní společnosti se náboženská víra stala privatizovanou. Přesunula se k individuálnímu vztahu k Bohu. Člověk tak může konstruovat svoji vlastní náboženskou identitu. Možnost voleb v dimenzi života způsobuje existenciální nejistotu. Náboženství ztratilo svoji sociální dominanci při určování směru života lidí.
- 3) Privatizace životního projektu – postmoderní člověk již nežije projektem, nýbrž projekty. Člověk musí neustále volit, rozhodovat se, protože narůstá množství i variabilita informací, hodnot a vzorů. A to je riziko.
- 4) Já jako reflexivní projekt – jedná se pohled na autonomního jednotlivce, jenž se stal ve velké míře zodpovědný za svůj osud a životní volby. Již Aristoteles psal o lidské odpovědnosti za rozpoznání vlastních schopností a volbě správné cesty životem, která nám umožní ze sebe vydat to nejlepší.
- 5) Transformace vztahů, rodiny a rolí – v postmodernismu má čistý vztah, jako ideální typ, který spočívá na sebepoznání, svým nositelům napomáhat být takovými, jací chtějí být, a žít životem, jaký je pro ně nejlepší možný. I manželství je v postmoderní době vnímáno spíše jako spojenectví dvou rovnocenných partnerů.
- 6) Vytěsnění existenciálních rozměrů a zkušeností ze života – s tím pro postmoderního člověka souvisí vytěsnění závažných témat, jako je smrt, sexualita, duševní choroby, apod.)
- 7) Reflexivní životní plánování jako východisko existenciálně citlivé sociální práce – na jedné straně se otevřel prostor pro autonomii jednotlivce, na druhé straně se zvýšil tlak pro zvládnání života, sebeřízení. Úloha sociální práce v postmoderní době má být nazírána v kontextu nového postmoderního nároku na jednotlivce samostatně utvářet reflexivní projekt vlastního já. Jsou to právě sociální pracovníci, kteří lidem pomáhají s plánováním života a často se tak děje v situacích, kdy se člověku takový projekt zhroutil, nebo z důvodu jeho

neúplnosti nastaly různé obtíže. Hlavním úkolem sociálního pracovníka je pak pomoci klientovi nalézt kontrolu nad vlastním životem a pomoci mu jeho život umět žít tak, aby se mu stal hodnotou.

Víra jako důležitý zdroj „něčeho nad námi“, ať se jedná o víru v Boha, Buddhu nebo vyšší sílu, je důležitá pro každého pracovníka pomáhající profese. Pokud by pracoval bez víry, jeho práce a vztahy v ní by se zajisté ubíraly jiným směrem. V charitativních organizacích se víra „jaksi“ předpokládá, ale víra v Boha není podmínkou. Pro praktikujícího křesťana pracujícího v sociální práci, je víra v Boha hnací silou, která jej posiluje, podporuje, pomáhá mu zvládat jeho práci (CANDA a FURMANOVÁ, 2010; JAJTNER, 2016).

Víra v člověka pomáhá s vytvořením vztahu.

3.4.6 Supervize v sociální práci

Koncem 19. stol. se myšlenky komunitní práce spolu s metodami pohovorů s pracovníky rozšířily do USA. V téže době začala případová práce s jednotlivci a vznikaly první formy zaučování nových sociálních pracovníků v terénní práci, spojené se supervizí (KADUSHIN, 1992).

Díky rozvoji sociální práce v Británii již v 50. letech, se supervize stala součástí vyučovacího procesu na Vysokých školách a pokračovala i po ukončení studia. Sociální pracovníci se začali bouřit proti nekonečné supervizi a začali bojovat o získání větší autonomie. Od 60. let minulého století došlo k oddělení vzdělávací supervize a supervize zaměstnanců („profesionální supervize“) jako dvou odlišných forem s vlastními cíly, kulturou, metodami (TSUI, 2005).

Supervize v práci sociálních pracovníků je nezastupitelná. Pomáhá pracovníkovi nalézt své vlastní motivace, které jej přivedly k tomuto povolání. Proto, aby byl schopen reflexe a sebereflexe, je mu supervize prostředkem osobního a profesního růstu. Supervize je základem pro rozvoj sociální práce jako profese, pro kterou je charakteristické využít vlastní osobnosti pracovníka při práci s klientem (MAROON aj., 2007). Supervize v sobě zahrnuje jak znalosti, tak i dovednosti. Podpůrná (restorativní) supervize pomáhá zvládat stres a předchází syndromu vyhoření (RUSH, 2004), patří sem i prosté sdílení pracovních radostí i starostí. Řídící

(normativní) supervize je zaměřena především na kontrolu kvality práce, dodržování etických standardů, metodiky apod. Administrativní supervize se věnuje způsobu organizace práce.

Vzdělávací supervize primárně souží k osvojení si nových metod či k získání kvalifikace či specializace, k níž patří i tzv. tacitní (nevědomá) znalost.

Bálintovské skupiny byly formou, která se nejvíce využívala v Německu. Jak v sociální práci nabývaly významu otázky týmové práce, týmu, budování organizačního rozvoje a s nimi spojeného řízení kvality případové práce a efektivity práce celkově, bylo hlavním cílem profesionální supervize především kvalitní a efektivní poskytování služeb.

Dříve supervizitor provázel a hodnotil studenta celým procesem výuky a byl odpovědný za to, co se tento naučil.

V našich zemích v první polovině 90. let minulého století byla v oboru sociální práce specifická situace v tom, že chyběli odborníci, kteří by mohli plnit roli supervizorů praxe. V druhé pol. 90. let postupně vznikaly systémy praxí, které v drobných variantách převzaly členské školy ASVSP (Asociace vzdělavatelů v sociální práci sídlící v Brně). Jedná se o dobrovolné sdružení právních subjektů vyšších odborných a vysokých škol, které nabízejí vzdělávání v sociální práci na území ČR, případně poskytovatelů dalšího vzdělávání. Náplň jejich pracovní činnosti je následující:

- a) Segment praxe – zajišťuje ho organizátor praxí spolupracujících pracovišť, který zajišťuje také semináře, na nichž jsou studenti sociální práce seznamováni se systémem praxí, kontraktem, kompetencemi sociálního pracovníka, apod. Na pracovištích jsou kontaktní osoby, obvykle zvané jako konzultanti praxe, kteří podepisují se studentem kontrakt a v závěru ho také hodnotí. Nemají však odpovědnost za obsah praxe a odborné výsledky studia. Přestože odbornost konzultantů praxe je velmi vysoká, někteří odborníci k ní mají právem výhrady. Chybí systémové zajištění vzdělávací supervize na pracovišti.
- b) Segment supervize – ve škole se skládá zpravidla z několika supervizorů, dále ze supervizního semináře (řeší problém vysokého počtu studentů ve skupině) a

skupinové supervize. Sociálním školám chybí kvalifikovaní supervizoři a ani zájem studentů o supervizi není příliš vysoký.

Pracovník v pomáhajících profesích, mezi které sociální pracovník bezesporu patří, by měl umět především pracovat sám se sebou a na sobě tak, aby to bylo pro klienta užitečné. Tím, že se dočasně stává součástí světa svých klientů, tak je podněcuje ke změnám. Jeho vliv na životy klientů by měl být pokud možno pozitivní. Každý pracovní nástroj potřebuje údržbu, v pomáhajících profesích je tím nástrojem pracovník sám. Aby se pracovník mohl postarat sám o sebe a tím tak zůstat užitečný pro své klienty, potřebuje sám čas od času odbornou pomoc a podporu a tou je právě supervizi. Ta může být:

- a) individuální – měla by vést ke konkrétnímu pracovnímu výstupu,
- b) skupinová – skupina je vede ta tak, aby se pracovalo na dohodnutém cíli,
- c) týmová – pracuje se s týmem spolupracovníků z jedné organizace a v závěru se definují společné cíle, na nichž se po té postupně pracuje.

Supervizi můžeme tedy zjednodušeně chápat jako pomoc těm, kteří pomáhají.

3.4.7 Důležitost výzkumu pro praxi sociálních pracovníků

Výzkum tvoří stěžejní část každého oboru. O to důležitější je pak pro sociální práci. Jelikož sociální práce je obor velmi mladý, tak jako ostatní obory se neustále vyvíjí. „*Metodolog by si přál, aby badatel rozlišoval mezi slovem, představou (teorií) a skutečnou událostí (empirií), což jednoduché není, protože mnohdy nemáme ani tušení, že žijeme pamětí a představami* (LOUČKOVÁ, 2011). Metodologové si přejí, aby každý výzkum obsahoval část teoretickou, metodologii a empirické poznatky. Proto je třeba, aby výzkumné práce respektovaly principy zajišťující pravdivost, principy argumentace, aby nebyly připravovány předem pojmové struktury (výzkum na „zakázku“), princip indukce, aby v kvalitativních výzkumech nefigurovaly předem připravené otázky. Předem připravené otázky mohou být v kvalitativním výzkumu použity jako předvýzkum, který již v minulém století byl využíván jako cenný zdroj hypotéz, které se následně mohly ověřovat kvantitativně.

V současnosti je podoba výzkumů vedena spíše politickými tlaky, než aby byly považovány za pravé výzkumy v sociální oblasti. Zaměřují se především na výzkum

trhu práce apod. Výzkum v sociální práci se téměř nedělá. Přitom by takto zaměřený výzkum mohl právě sociálním pracovníkům přinést cenné informace. Vzájemně by se dočetli, co na svých intervencích dělají a také by to zvýšilo prestiž sociální profese. Výzkum může mapovat a reflektovat pracovní činnosti, může pomoci porozumět tomu, co pracovník dělá, může mapovat kvalitu a efektivitu služeb, může zaznamenávat trendy vývoje potřeb, efektivní využívání zdrojů, způsoby řešení problémů. Na regionálních úrovních výzkumy pomáhají s plánováním sociálních služeb, sloužících při řešení různorodých problémů a potřeb skupin občanů v jednotlivých lokalitách.

Tradiční metody výzkumu jsou kvantitativní a kvalitativní. Kvantitativní výzkum využívá především deduktivní logický postup, v kvalitativním výzkumu převažuje princip induktivní. V postmoderní době by pak za zamyšlení stálo, zda by tyto oba typy výzkumu nemohly být spojeny v jeden integrovaný, což by neznamenal „smíšení“ přístupů, ale o pohled „jinak“ (srov. LOUČKOVÁ, 2011).

4 PODÍL VZDĚLÁVÁNÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V POSTMODERNÍ DOBĚ JAKO NÁSTROJ SNIŽOVÁNÍ RIZIK

Riziko a nejistota je základní charakteristika postmoderní doby (BAUMAN, 1995). V 19. a 20. století sehrálo celospolečenské riziko významnou roli při vzniku sociální práce. Převratné změny na konci jednoho a začátku druhého století a změny jak v průmyslové, tak ekonomické a sociální oblasti sehrály významnou roli u velkého množství jednotlivců i rodin. Rychle vznikající dobrovolnické i charitativní organizace se zaměřovaly na individuální pomoc rodinám přizpůsobit se podmínkám nového sociálního prostředí. Na zvládání rizik ve společnosti převážně v Anglii se podílela The Charity Organization. V tradičním vnímání společnosti bylo vnímání rizika ukotveno v síti společenských norem. Byly jasné role mužů a žen, role poddaných a vrchnosti, nikdo nepochyboval o Bohu. Teologický způsob života byl stabilní součástí identity člověka. Ta byla potvrzována silou spirituální a silou sociální. Společnost jako taková napomáhala zvládání rizik řešit.

Moderní éra, která vystřídala tradiční společnost, se zaměřovala především na průmysl a stavitelství. Můj názor je takový, že lidé byli původně fascinováni průmyslovou revolucí. Uplatňovala se myšlenka, že stroje za lidi udělají práci, a oni budou moci pracovat méně a budou se mít všichni dobře. V politice byly různé diktátorské, nebo totalitní režimy postupně vytlačeny demokracií, která původně také vypadala slibně, protože si každý myslel, že jeho hlas bude slyšet. Obojí ale zklamalo. Ukazuje se, že stroje mají za následek úbytek pracovních míst (případně nenesou zisk a užitek všem pracujícím, ale pouze jejich majitelům) a kapitalismus je pouze další nefunkční pokus.

V souvislosti s kapitalismem se také posunuly hodnoty od duchovních v materiální, člověk začal toužit pouze všechno vlastnit a nikdy nemít dost. Tato nenasycenost ho nutila válčit. Staré řády se hroutily a rozpadaly. Moderní společnost a člověk v ní se často spoléhal na systém kontrolních společenských institucí, které

suplovaly nefunkční systém tradičního fungování (NAVRÁTIL a NAVRÁTILOVÁ, 2008). Člověk si postupně zvykal na to, že je někým, či něčím kontrolován na jedné straně, ale také společnost za něj přebírá odpovědnost na druhé straně. Postupně se však dnes stává riziko každodenní součástí života člověka, který nemá jistotu ani oporu ve společenské struktuře ani v sobě samém.

Z euforie „modernity“ tak začali lidé střízlivět a začala se tak formovat doba postmoderní, která se pokouší nalézt ztracené hodnoty, o nichž si lidé uvědomili, že jim chybí, až tehdy, když o ně opravdu přišli (rodina, víra, své místo ve světě). Vnímám to tak, že postmoderní doba a společnost přinášela prohloubení procesů zrozených v období modernity. Společnost od sedmdesátých let prochází strukturální transformací, která souvisí s ekonomickými, sociálními a politickými procesy. Ty se odehrávají na pozadí globalizace a vzájemného působení nových sociálních hnutí (FERGUSON, 2003).

Stěžejním pojmem, kterým lze charakterizovat přerod modernity v postmodernitu, je *proces individuace*, který s ohledem na koncept rizika nabývá specifických podob (NAVRÁTIL a NAVRÁTILOVÁ, 2008). Krize a nejistota se objevují všude a člověk si klade otázky:

„ Kdo jsem? Jak mám žít? Co je smyslem mého života? Jaké cíle života jsou hodnotné? Jaký způsob života mám zvolit? “

Odpověď na toto existenciální tápání zůstává pouze na člověku. Nastává *krize osobní identity*, ve které je člověk vystaven neustálému hledání (reflektování) této identity, protože si uvědomil neexistenci pevného základu, o který by se mohl opřít. Jsou ale i zastánci přítomnosti rizik, kteří na ně nahlízejí pozitivně. Na rizika může člověk nahlížet a vnímat je jako výzvy, které mohou inspirovat naše životní vize a plány (GIDDENS, 1998). Tito autoři jsou motivováni hledáním cest, jak může klient sám nalézt vlastní identitu určit, naplnit svoje životní potřeby a vytvořit si vlastní životní projekt. V tomto ohledu je zmíněná myšlenka velkou výzvou pro sociální pracovníky. V sociální práci je značný prostor pro rizikové situace. Těmto situacím se pracovník v uvedené profesi nemůže vyhnout a již samotná povaha práce a koncepce sociální práce s rizikem počítá. Tím, že se krize chápe jako určitá výzva, má sociální

pracovník k dispozici perspektivu kladoucí důraz na zdroje a potenciál klientů, kteří se nacházejí v obtížné životní situaci. Sociální pracovníci usilují o mobilizaci sil svých klientů. A to vše v jejich prospěch a zlepšení kvality života podle jejich vlastních představ.

4.1 Typy rizik

Rizika můžeme rozdělit takto:

1) *Rizika vycházející z nejistoty při posuzování a řešení problémů klientů.*

Sociální pracovníci se ve své práci setkávají s lidmi, kteří se ocitají ve stále složitějších a obtížnějších situacích. Někteří klienti od pracovníka očekávají, že za ně bude umět řešit tyto problémy. Od sociálního pracovníka se očekává, že bude ochoten klienta vyslechnout, situaci kvalitně posoudit z různých typů rizik, vybrat ta, která klienta nejvíce ohrožují, a společně budou navrhovat řešení. K tomu, aby sociální pracovník mohl provést správné posouzení a dobře porozuměl situaci klienta, je třeba, aby uměl komplexně posuzovat jeho život. Pracovník by se neměl nechat zmást neúplnými, někdy i nepravdivými či zavádějícími informacemi, které může někdy klient poskytnout. K tomu je třeba, aby sociální pracovník měl předem jasno v tom, co má zjišťovat, od koho má získávat potřebné informace a na koho se v případě pomoci ještě dále obrátit (NAVRÁTILOVÁ, 2015b).

Přestože by měl proces posouzení vést ke snížení rizik u klientů, velmi často se sám proces stává zdrojem rizika (NAVRÁTILOVÁ, 2015a). Existují např. jasné důkazy o tom, že špatné posouzení situace klienta zvyšuje pravděpodobnost negativních důsledků na ostatní členy rodiny, zvláště při péči o dítě (SHEPPARD aj., 2000). Některé studie ukázaly, že sociální pracovníci mají problémy s kompletním posouzením situace dítěte (HOLLANDOVÁ, 2004). Nekomplexní a nedostatečné posouzení může vést k chybným závěrům, které mohou ústit do nevhodné intervence.

2) *Rizika související s nároky na zvládnání zátěže profese*

Sociální pracovníci jsou neustále vystaveni situacím, ve kterých je nutné rizika řešit. Je proto nutné, aby se s nimi naučili pracovat a aby se před nimi naučili i chránit. Ochrana vlastní osoby je důležitá před úplným vyčerpáním nebo syndromem vyhoření.

Faktory, které působí na sociálního pracovníka, mohou působit ve třech rovinách. Působení může být na rovině institucí, na rovině vztahu s klientem a na rovině práce s jednotlivcem (MAROON, 2012).

Největší tlak vytváří rovina vztahu s klientem. Zde se předpokládá, že sociální pracovník bude schopen udržet správné hranice v tomto vztahu, předpokládá se určitá schopnost empatie, ale i odstup vyplývající z emociální zátěže ze životní situace klienta. Svět pomáhání má totiž velkou přitažlivost pro velkou skupinu lidí. Tato přitažlivost se ale může stát nebezpečnou pastí. „Syndrom pomocníka“ je důkazem toho, že někdy soukromý život sociálních pracovníků může být zcela pohlcen potřebou pomáhat druhým. Sociální pracovník žije životem svých klientů a nežije život svůj (SCHMIDBAUER, 2008). Takový pracovník přestává mít schopnost náhledu a soustředí se spíše na hromadění problémů. Vyčerpávající jsou také situace klientů, které mohou působit jako neřešitelné. Přestože sociální pracovník vynakládá velké úsilí, nedostávají se žádné výsledky. Doporučuje se, aby každý sociální pracovník věnoval pozornost nejenom svým klientům, ale i uměl aktivně reagovat na stresory ve svém životě, práci i domově. Právě zodpovědnost za míru stresu, kterou si sociální pracovník připustí a kterou je ještě schopen zvládat, ho přibližuje k postmoderním metodám zvládnání (FINEMAN, 2003).

3) Rizika vycházející z nejasné identity oboru

Sociální práce se často potýká s nejasným vymezením oboru. Přestože se sociální práce na vysokoškolské úrovni vyučuje již dvacet pět let, stále není zcela jasně formulováno, čím sociální práce je (CHYTIL, 2007). V očích české společnosti stále zůstává sociální práce nevyjasněnou institucí, s nejasným účelem, zamlženým statutem a nejasnými kompetencemi. Z toho důvodu hrozí, že sociální práce se překrývá s obory, jako jsou např. sociologie, psychologie, psychiatrie nebo speciální pedagogika. Někdy o svém oboru mají nejasné představy i sami sociální pracovníci.

Nejasnost představ sociálních pracovníků o obsahu činnosti svého oboru a nejasné představy společnosti o tom, s jakými problémy je možné se obracet na sociální pracovníky, může být velmi znejišťující a mít negativní důsledky jak na klienty, tak i na sociální pracovníky. Sociální pracovník se pak potýká s řadou vnitřních dilemat a

nejistotou identity sociální práce. Je proto třeba aby se v rámci vzdělávání věnovala pozornost tématům identity oboru a vymezení vlastní role sociálních pracovníků (MUSIL, 2013). Jednou z možností, jak v postmoderní době nově pochopit to, co je doménou sociální práce a jaká je její identita, představuje Strengths-based vzdělávání.

4.2 Strengths-based vzdělávání

Postmoderní společnost bývá také někdy nazývána rizikovou. Toto riziko se však nemusí vždy chápat jako ohrožení a problém, ale může se stát také běžnou součástí života. Toto riziko může, jak jsem již dříve uvedl, vést paradoxně i ke zlepšení fungování jedince. Tento obrat bych přirovnal ke koperníkovskému obratu, který však předpokládá dovednost naučit se nahlížet na situaci novým způsobem. To znamená naučit se myslet a jednat s rizikem a nejistotou tak, abychom vedle záporných a negativních stránek začali vnímat i ty pozitivní. Podobně jako překonávání krizí tak i překonávání rizik může klienta posunout dále.

4.2.1 Výklad podstaty strengths-based vzdělávání

Mezi nejčastěji rozšířené přístupy, kterými lze vzdělávat pracovníky pomáhajících profesí, tedy i „postmoderní“ sociální pracovníky, patří přístupy jako kompetenční, reflexivní a evidence-based přístupy. Strength-based vzdělávání je jedním z klíčových na kterém by vzdělávání sociálních pracovníků mělo stát. Jedná se o vzdělávání, které klade důraz na hledání zdrojů a možností navzdory obtížnosti situace (PUNOVÁ, 2014). Předpokladem pro dobrou práci sociálního pracovníka a pro potřebné hospodaření s vlastními silami je víra v klienta. Každý člověk, který se během svého života dostane do situace, kdy musí řešit její obtížnost, hledá - ať s vlastní, nebo s cizí pomocí - vlastní zdroje a možnosti, aby tuto situaci řešil a vyřešil. Vlastní potenciál každého klienta je třeba kultivovat a rozvíjet, protože rozvojem osobních schopností a dovedností klient dosahuje mnohem lepších výsledků. Řešením problémů stavěním na osobních pozitivěch klienta se může dosahovat mnohem lepších výsledků, než odstraňováním osobních nedostatků a deficitů (SALEEBEY, ed., 2006; SELIGMAN, 2003).

„*Strengths-based* vzdělávání zahrnuje pedagogy, již záměrně a systematicky usilují o objevení, rozvoj a aplikaci vlastních schopností a potenciálu s cílem zlepšit své vyučující metody, aby pomohli svým studentům v rámci vzdělávacího procesu objevit jejich talenty a potenciál, rozvíjet jejich myšlení a schopnosti pro řešení problémů a dosahování optimální úrovně osobní excelence“ (ANDERSON, 2004, s.1).

Strengths-based vzdělávání se zvláštním zřetelem k práci s rizikem u studentů sociální práce byla rozpracována autorskou dvojicí LOPEZ a LOUIS (2009) z Gallupova institutu. Tato dvojice definovala pět základních principů.

4.2.2 Principy strengths-based vzdělávání

Principy strengths-base vzdělávání jsou:

Princip 1: *Sledování silných stránek studenta*

Tento princip nesleduje pouze základní charakteristiky studenta, jako je např. školní prospěch, ale důležitost má i sledování jeho silných stránek. S měřením osobní angažovanosti studenta s opravdovou touhou po vědění si současný školský vzdělávací systém často neví rady. Prozatím se na sledování opravdového zájmu o konkrétní studium neklade velký důraz a hlavní důraz se stále klade na vypracování přijímacích testů. Mnozí studenti s opravdovým zájmem o studium tak nejsou ke studiu přijati, protože jejich místo obsadili studenti s lepším prospěchem, ale menší motivací k práci. Studium sociální práce u těchto úspěšných studentů mohlo být na druhém až třetím místě při volbě budoucího povolání, vstup na tento obor mohl být tedy jakýmsi východiskem z nouze, když se jim nepodařilo uspět tam, co bylo u nich na prvním místě. K tomu, aby se v postmoderní době na školách připravoval opravdu vysoce motivovaný člověk zaměřený na sociální práci, je také třeba zjistit, jak budoucí student umí pracovat s krizí jako součástí jeho budoucího povolání, bude třeba zvažovat i jiné charakteristiky jako např. jejich sebeúctu, naději na úspěch a změnu, víru v budoucnost, optimismus apod. Důraz by měl být také kladen na zvládání tzv. resilienční schopnosti. Tato schopnost nám pomáhá zvládat nepříznivé životní události. Umožňuje „přežívat navzdory nepřízni osudu“ (PUNOVÁ, 2014). Přežití v tomto smyslu je založeno na tom, jak člověk umí objevovat nové možnosti zvládání

nepříznivých situací. Ne každý z potenciálních studentů o své resilienční schopnosti a potenciálu ví. Neumějí ji sami kultivovat a tedy je možné předpokládat, že ji budou těžce rozpoznávat i u svých budoucích klientů. Tato schopnost může přispět k odvaze sociálních pracovníků objevovat a prosazovat nové názory, myšlenky, být kreativní a tvůrčí a to zvláště v případech kdy se jedná o závažná rozhodnutí.

Princip 2. Přizpůsobení obsahu výuky individuálním potřebám rozvoje studentů

Hlavní přístup vycházející ze Strength-based perspektivy bude nejpravděpodobněji zvažovat jakým způsobem do výuky zavést možnost individuálního přístupu vyučujícího ke studentovi. Jelikož klade tento princip právě důraz na individualitu každého jedince, je velmi náročný na přípravu učitele, přednášejícího. Aby se mohly rozvíjet individuální stránky každého studenta, musí být školitel schopen spojovat obecný vzdělávací cíl s individuálním cílem studenta a tak rozvíjet jeho silné stránky. K tomu je třeba vytvořit vhodné podmínky a skloubit cíl jednotlivce s cílem vzdělávacího programu. Úsilí vzdělavatelů o individualizaci zdůrazňuje jedinečnost kvalit studenta a poskytuje zpětnou vazbu o využití těchto vlastností k naplňování cíle. Učitel pak probírá se studentem na základě jeho silných stránek studentovy osobní cíle. Znalost vlastních cílů má pro studenta velký význam při hledání nových poznatků, zkušeností a využívání vlastního potenciálu se skloubením s ostatními aspekty vzdělávání (LOPEZ a LOUIS, 2009).

Student se při tomto způsobu výuky učí nejen rozvíjet svůj talent a kvality, ale učí se je zahrnovat i do kontextu dalších společenských perspektiv. Uvědomuje si tak, že rozvíjením své schopnosti může také ve svém budoucím povolání sociálního pracovníka pomoci s rozvojem schopností lidí, kteří ho o pomoc požádají. Individualizace má podstatný vliv na hledání vlastního místa ve světě. Student se tak stává iniciátorem vzniku nových událostí. Pokud se sociální pracovník naučí na obtíže nahlížet takovou optikou, která dovede tyto situace řešit, stává se tak krize odrazovým můstkem pro ověření schopnosti sociálního pracovníka umět si poradit ve většině situací, a tím si i potvrdit smysl své vlastní existence (NAVRÁTIL a NAVRÁTILOVÁ, 2008).

Princip 3. Podpora toho nejlepšího u studentů a budování sítě jejich podporovatelů

Ve vzdělávacím systému je důležité, aby pedagog naučil studenta rozvíjet mezilidské vztahy na pozadí jeho silných stránek. To lze učením, ve kterém si studenti v průběhu výuky navzájem poskytují zpětné vazby. Na základě sebe-zkušenosti si tak mohou uvědomovat, jaký vliv má práce se silnými stránkami na jejich vlastní osobu a práci, a jak může ovlivnit i mezilidské vztahy. Pokud student prochází procesem sebe-zkušenosti, je přirozené že se na této cestě a při tomto hledání setká se spoustou překážek a těžkostí jak u sebe samého, tak ve vztahu s druhým, se skupinou, komunitou, ale i se systémem vzdělávání. Je tak dobré aby si studenti dovedli nalézt někoho, kdo je při hledání podporuje a podněcuje jejich úsilí.

V postmoderní době se ukazuje jak velká potřeba je v každém z nás hledat odpovědi na otázky: „Kým jsem? Jak mám žít svůj život? Jaký má můj život smysl?“ Jedná se o klasické existenciální otázky, se kterými se můžeme setkat např. v dasainsanalýze (HEIDEGGER, 2002), logoterapii (FRANKL,1994; FRANKL, 2006) a existenciální analýze (LÄNGLE, 2014).

Princip 4. Cílené používání silných stránek ve výuce i mimo ni a zpětná integrace pozitivních výsledků do vzdělávání

Cílem vzdělávání studentů zaměřených na sociální práci je zakomponování umění hledat, objevovat a využívat svých silných stránek nejen při studiu, ale i v běžném životě mimo školu. Uplatňování osobní zkušenosti studentů na pozadí využívání silných stránek by se mělo v životě stát předmětem reflexe a uvažování. To by jim mělo dát jistotu, že - pokud dovedou zvládat překážky, které jsou před ně kladeny ve vlastním životě - budou mít schopnost pomoci zvládat překážky i druhým a to nejen v profesionálním životě.

Princip 5. Záměrná explorace možných oblastí rozvoje potenciálu

Tento princip se zaměřuje na učitelovo vedení studenta a prozkoumávání oblastí, které doposud nebyly předmětem studentovy pozornosti. Je to především odvaha ke hledání vlastních zdrojů. Odvaha je pro pracovníka sociální práce velmi důležitá, protože často musí přijímat odvážná rozhodnutí, na která ho jeho běžné vzdělávání

příliš nepřipravuje. Odvážné přijetí rozhodnutí s sebou nese i riziko jeho následků (BENDER, 2002; FLOWERS a SCHWARTZ, 2012).

Profesionální příprava sociálních pracovníků vycházejících ze Strengths-based perspektivy obsahuje dovednosti, které by si sociální pracovník měl osvojit (HEALYOVÁ, 2005):

- 1) optimistický postoj,
- 2) schopnost zaměřit se na klady uživatele / klienta služeb,
- 3) dovednost partnerské spolupráce,
- 4) připravenost pracovat na dlouhodobém posilování uživatele služeb,
- 5) schopnost vytvářet komunitu.

Postmoderní doba od sociálních pracovníků vyžaduje a očekává, že se naučí vyzdvihovat silné stránky u klientů, kteří se nacházejí v obtížné životní situaci (SALEEBEY, ed., 2006; JANEBOVÁ, 2014).

4.3 Moc a bezmoc v postmoderní sociální práci

Klienti mohou vnímat sociálního pracovníka jako nositele moci. Tato představa jim může být po vůli, nebo je odrazovat. Vyhovovat může proto, že tito klienti vítají sociálního pracovníka jako oporu s možností ovlivňovat jejich síly a životní prostor. Ti druzí pak naopak mohou vnímat negativně jeho pravomoci a dohled.

Ať už je to tak nebo tak, zdá se být nelogické, že se v některých situacích mohou i sociální pracovníci v postmoderní době cítit bezmocní. Nastává to v případech, když vzniká tato bezmoc vyčerpáním vlastních zdrojů, nebo na ni může mít vliv frustrace z důvodů omezení sociální práce jako takové. Je pak otázkou, zdali takto „bezmocný“ sociální pracovník nemůže do svých klientů tuto bezmoc projektovat.

Jaké mohou být kořeny bezmoci u sociálních pracovníků? Jelikož není pochyb o tom, že sociální práce je pomáhající profesí, jako taková má v sobě řadu paradoxů. Samotný sociální pracovník si je může uvědomit až ve chvíli, kdy se s nimi setká osobně tváří v tvář. Někteří autoři chápou moc jako kapacitu, způsob, jakým využíváme naše schopnosti a potenciál (SMITH, 2008). Role sociálního pracovníka

jako držitele moci by byla ideální, kdybychom nebyli lidé, ale roboti, kteří jsou naprogramováni k tomu, aby bezchybně pracovali. Sociální pracovník je však lidská bytost, která neustále pracuje se svou představivostí o sobě samém, a občas hledá svoji identitu. Někdy se nachází v situacích, že je sám „ten, kdo by potřeboval pomoc“, identifikuje se se svými klienty v jejich bezmoci, ale zároveň se cítí být tou mocí, která by pomoci měla. Cítí se být zodpovědný za následky, které mohou nastat při řešení situace v zájmu klientů. Pracovníci si tak uvědomují vlastní omezené možnosti jak finanční pomoci, tak tlaku byrokracie. Někdy může nastat až ambivalentní pocit vztahu k moci vyplývající z výkonu sociální práce a z jejich vlastní bezmoci v práci s klienty.

Je třeba si položit otázku, zdali se sociální pracovníci cítili bezmocně vždy, nebo jestli se jedná o bezmoc získanou v procesu praxe sociální práce. Psychologie nám nabízí Selingmanův koncept naučené bezmocnosti, kterou můžeme chápat jako určitou získanou poruchu vůle, jež vzniká za podmínek, kdy jakákoli snaha člověka nevede k žádnému úspěchu (CAKIRPALOGLU, 2012). Tuto naučenou bezmoc může sociální pracovník pociťovat ve chvílích, kdy se opakovaně setkává s frustrací vzhledem k možnosti pomoci klientům pro omezení sociální práce jako takové. Svoji vlastní bezmoc pak může projikovat do svých klientů, kteří nedovedou změnit svoji životní situaci bez pomoci. Frustrace sociálních pracovníků může také plynout z toho, že jim nebylo umožněno pracovat s klientem způsobem, který oni sami považovali v jeho zájmu za nejlepší. K frustraci sociálních pracovníků přispívá také neustálé přibývání administrativy, která ubírá čas, a rostoucí důraz na standardizaci. Moc neexistuje sama o sobě, ale pouze v určitém vztahu a určitém působení (KOPŘIVA, 1997).

Míra odolnosti každého sociálního pracovníka je ovlivněna možností uplatnění jeho osobnosti vyjádřeném v jeho přesvědčení o efektivitě vlastní práce. U nás se sociální pracovníci vnímají jako zástupci státu, určovatelé kritérií a představitelé morálky. Tyto objektivní skutečnosti předurčují roli sociálního pracovníka jako mocnějšího než je klient (HEJNÁ, 2000).

Moc pracovníka se může pojímat jako autorita, která se snaží o oprávněnou změnu klienta, a proto může být úspěšná (MUSIL, 2002). Moc se tedy může považovat za institucionálně přidělenou nebo plynoucí z autority. Moc institucionálně přidělená určitým způsobem apriorně předpokládá hledání pomoci.

Vliv na moc sociálního pracovníka může mít také politická ideologie, která významně ovlivňuje praxi sociální práce. Právě vliv politiky může být příčinou diskontinuity sociální práce. Také střídání politických reprezentací ovlivňuje sociální práci, kdy politika legislativně zasahuje do poskytování sociálních služeb. Většina případů bídy stále nedosahuje prahu vnímání politických činitelů. Zadání politiků mohou být někdy natolik silná, že vylučují možnost vlivu sociálních pracovníků. Cítí se vůči politickým zájmům bezmocní, potýkají se s nejistotou, obavami do budoucna, očekávaným nezvládnutelným nárůstem klientů, znehodnocováním své odborné kvalifikace.

Bezmoc sociálních pracovníků může plynout také z velkých pracovních požadavků, nároků na nutnost vzdělávat se a absencí supervizí a psychohygieny. Z pohledu moci a bezmoci v práci s klientem je důležitá spolupráce, nastolení důvěry mezi oběma aktéry a umožnění řešit konkrétní potřeby, které vycházejí přímo z klientů a jejich životního prostředí. K řešení beznadějných situací pak někdy mohou přispět sami klienti.

4.4 Diskuse

Svoji prací jsem chtěl upozornit na nejednoznačnost a často i rozpor mezi novodobými interpretacemi současné doby a přístupem a kompetencemi sociálního pracovníka ke klientovi. V průběhu studia jsem zjistil, že jeden a tentýž problém lze nazvat třeba i pěti různými termíny, které mají stejný význam, ale i tak jsou o nich lidé schopni polemizovat dlouhé hodiny. Už tyto mé zkušenosti ukazují, že se nacházíme v postmoderní době. V době, kterou si každý člověk představuje po svém, vymyslí si pro ni svoji charakteristiku a nepřijímá obecné definice této doby. Totéž platí i pro interpretaci jakéhokoli problému.

Tato skutečnost je patrná nejen ve strategii sociální práce, kde se stále setkávám se silnější pozicí eklektického směru, ale také v individuálním prožívání lidí, kdy už

neopěvují dostatek všeho, tvrdou nadprodukcí a materialismus, ale naopak ve velké míře tento „blahobyt“ bojkotují různými trendy, jako je veganství, vegetariánství, striktní konzumace pouze biopotravin, alternativní myšlení a život apod. Je patrné také vystřízlivění z počátečního porevolučního „omámení“, kdy to na první pohled vypadalo, že nás po otevření západních trhů čeká více peněz a méně práce. Ve své generaci tu a tam také vnímám odklon od kapitalismu, teorie výkonu a výdělků a známé touhy po moci, k hledání ztracené pravdy v přírodě, víře či filosofii, nebo sportu. Neuspokojivá osobní situace u části mladých lidí vede k jejich radikalizaci.

Myslím si, že naše země, tedy my všichni, jsme opět udělali klasické „kolečko“, které je nám z historie velmi dobře známé. Od války, kdy panoval strach, což posilovalo soudržnost a vzájemnou pomoc, jsme přešli přes společné budování hodnot a společného zázemí, aby se žilo lépe. Poté jsme vybudovali příjemné prostředí pro život s vypracovaným sociálním systémem a výhodami i pro ty, kteří se nemohou, nebo nechtějí na vývoji společnosti přímo podílet. To vše proto, abychom opět dospěli do krize, která nás – doufejme - opět nevrátí na pomyslný začátek, kde znovu oceníme ty nejdůležitější hodnoty, jako jsou rodina, vyvážená existence, soudržnost a vzájemná pomoc. V každém případě v historii po každém pádu zase nastala prosperita, velké investice, rozvoj průmyslu, vzrůstající ekonomika, což nakonec bylo příznivé, a proto se tu dře otázka, zdali toto kolečko plně chyb není organizováno s něčím záměrem jen proto, abychom mohli mít nový začátek, čili restart doby. Pozastavit se také můžeme nad tím, zdali vůbec v poklidu umíme žít. Koneckonců to, co nás drží v aktivitě, jsou krize a stres. Stres z toho, že neuživíme rodinu, z toho, že nás propustí z práce, z civilizačních chorob a vůbec všeho, co by nás mohlo ohrozit. A když se objeví trochu delší období klidu, máme v povaze začít s mnoha věcmi nesouhlasit, demonstrovat za absurdní ideály, vymýšlet si konspirační teorie (např. chemtrails), nebo se dohadovat o veřejných otázkách, jak se to často děje po hospodách a barech.

Dle mého názoru se přeceňuje vnímání společnosti jako celku. V každém případě je člověk tvor skupinový a bez společnosti by nepřežil, ale mimo to je člověk také tvor vynalézavý a jistě každého z nás neminula úvaha „Proč to mám dělat já takto, když ten druhý to dělá jednodušeji...“ Jde o přizpůsobivost společnosti na drobné delikty, které, když se tolerují, tak přerostou ve veliký problém (syndrom uvařené

žáby). Ani nespočítám, kolikrát jsem slyšel od svých známých, jak je Česko prohnilé a zkorumpované, jak každý hledí jen na sebe a nehledí na druhé, jak jsou Češi nekamarádští a zloději, a jak je v Rakousku nebo v Německu lépe, protože tam to funguje samo... poté je mne zaujme, když od těchto samých lidí zaslechnu „zákulisní“ informace, jak dělají úplně ty samé praktiky, hledají klíčky a díry v zákonech jen proto, aby zvýhodnili svoji pozici ve společnosti.

Závěrem bych si dovolil jednu nekonvenční úvahu. Již od dětství mi nebylo jasné, jak je možné, že sportovec vydělává o několik řádů více než člověk, který zachraňuje životy např. hasič nebo lékař. Vždy jsem se setkal s odpovědí, která mi tuto obchodní otázku objasnila, nikoli však že by mne uklidnila. Když jsem se pak zamyslel nad módním trendem krácení daní, přičítání nákladů, které se neuskutečnily, tak jsem si uvědomil, že ve spravedlivém světě by hasiči při požáru měli dotyčným člověkem přijet a uhasit mu pouze např. 50 % nemovitosti s tím, že druhou částí se dotyčný na chodu státu také nepodílel a proto logicky nemůže být uhašena... samozřejmě se takto neděje a dít nebude ... jen mi přijde taková utopistická úvaha o spravedlivém světě zajímavá a k zamyšlení. Já mám ale jasno, já bych v případě požáru měl vždy rád dům uhašený celý.

ZÁVĚR

Přesná charakteristika postmoderní doby v sociální práci je obtížná, a přestože neexistuje pro tuto dobu žádná univerzální definice, je nutno vzít na vědomí její reálnou existenci. Postmoderní dobu charakterizuje především vyhraněná individualita člověka, nestálost, názorová mnohost, zvyšující se nejistota budoucnosti, zpochybnění tradičních hodnot, nevyváženost pojetí lidských práv a povinností a další fenomény. Nebezpečí postmoderní doby tkví také v neposlední řadě širokou možností nadměrného využívání vyspělé techniky, aniž by si její uživatelé uvědomili rozsah nebezpečí, kterému jsou touto činností vystaveni. V práci jsem se snažil předložit, jak tento pojem chápou různí autoři, a poukázat na to jak se postmoderní doba odráží nejen v sociální práci, ale jak také ovlivňuje klienta, jak se vyvíjela v čase a jak průběžně působila na celou společnost. Pro lepší orientaci a podtržení rozdílů mezi moderní a postmoderní dobou jsem se také zabýval historií sociální práce, tématy týkajícími se spirituality a jednotlivými skupinami klientů, se kterými se v současné sociální práci můžeme setkat. Velice důležité také bylo zmínit podstatu způsobu učení v postmoderní době a jeho principů. Nesporný význam má důležitost supervize pro práci sociálních pracovníků, etická dilemata, která přináší doba, důležitost dobrovolnictví, role a postavení sociálního pracovníka v postmoderní době.

Je třeba, aby se v budoucích letech vyvíjela sociální práce stále více ku prospěchu klientů za celkového zjednodušení byrokratických kroků. Také by bylo vhodné zvážit nějaký celostátní systém, ve kterém by se mohl orientovat jak sociální pracovník, tak lékař, protože je tato stránka ve zdravotně-sociální práci dosud velice neprakticky řešena a mnoho úkonů se musí zbytečně dělat vícekrát jen proto, že někdo do systémů přístup má a někdo ne. To zneprůjemňuje také fungování pro klienty, jimž je třeba rychle a efektivně pomoci.

LITERATURA

ANZENBACHER, Arno. 2015. *Křesťanská sociální etika*. 2.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Literatura naučná, filosofie. ISBN 978-80-7325-371-4.

BAUMAN, Zygmund. 1995. *Úvahy o postmoderní době*. Přeložil Miroslav PETRUSEK. Praha: SLON. ISBN 8086429113.

BAUMAN, Zygmund. 2002. *Tekutá modernita*. Přeložil Lumír BLUMFELD. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0966-1.

BEITO, D. 2012. Mutual Aid for Sociál Welfare: The Case of American Fraternal Societies. In: PALMER, T. G. *After Welfare State*. Arlington: Students for Liberty. ISBN 978-0-89803-171-3.

BENDER, Peter U. 2002. *Niterný leadership (Leadership from Within)*. Přeložil Pavel MEDEK. Praha: Management Press. ISBN 978-80-72610-69-3.

BUCHTOVÁ, Božena, ŠMAJS, Josef a BOLELOUCKÝ, Zdeněk. 2013. *Nezaměstnanost*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4282-3.

CAKIRPALOGLU, Panajotis. 2012. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4033-1.

CANDA, Edward R. a. FURMAN, Leola D. 2010. *Spiritual Diversity in Social Work Practice: The Heart of Helping*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-537279-3

FERGUSON, Harry. 2003. Welfare, Social Exclusion and Reflexivity: The Case of Child and Women Protection. *Journal of Social Policy*. Vol. 32, Issue 2, p.199–216. ISSN 2350-5068.

FINEMAN, Steve. 2003. *Understanding emotion at work*. London: Thousand Oaks. ISBN 0-7619-4790-6.

FISCHER, Peter. O spravedlnosti. In: BAKEŠOVÁ, Alena a VELEK, Josef, ed. *Spor o spravedlnost*. Praha: Filosofia, 1997, s. 53–60. ISBN 80-7007-115-X.

- FLOWERS, John V. a SCHWARTZ, Bernard. 2012. *Jak selhat jako terapeut*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0074-1.
- FRANKL, Viktor E. 2006. *Vůle ke smyslu*. 2. vyd. Brno: Cesta. ISBN 80-7295-084-3.
- FRANKL, Viktor E. 1994. *Člověk hledá smysl: úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství. ISBN 80-901601-4-X.
- FRIČ, Pavol. 2011. Současné trendy dobrovolnictví a sociální práce. *Sociální práce/Sociálna práca*. Roč. 14, č. 4. ISSN 1213-6204.
- GIDDENS, Athony. 1994. *Living in a post-traditional society*. In Ulrich BECK, Anthony GIDDENS a. Scott LASH. *Reflexive Modernization: Politics, Tradition, and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity Press. ISBN-13 978-80-04724722.
- GIDDENS, Anthony. 1998. *Důsledky modernity*. Přeložil Karel MÜLLER. Praha: SLON. ISBN 80-86429-15-6.
- GIDDENS, Anthony. 2000. *Unikající svět: Jak globalizace mění náš život*. Praha: SLON. ISBN 80-85850-91-5.
- HABERMAS, Jürgen. 1991. Moderna – nedokončený projekt. In: Fedor GÁL a Miroslav Marcelli, ed. *Za zrkadlom moderny*. Bratislava: Archa. ISBN 80-7115-025-8.
- HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HAVRDOVÁ, Zuzana. 2008. Definice sociální práce. *Sociální práce/Sociálna práca*. Roč.11, č. 2, s. 35 - 36. ISSN 1213-6204.
- HEALY, Karen. 2014. *Social work theories in context: creating frameworks for practice*. Hampshire: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-137-02424-4.
- HEIDEGGER, M. 2002. *Bytí a čas*. Přel. Ivan CHVATÍK aj. Praha: Oikoymenh. Svazek 10. ISBN 80-7298-048-3.

- HEJNÁ, Běla. 2000. Sociální práce na konci tisíciletí. In: *Sborník přednášek z XI. Konference společnosti sociálních pracovníků*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí . ISSN 1213-6204.
- HOLLAND, Sally. 2004. *Child and family assessment in social work practice*. London: Sage Publications. ISBN 0-7619 4902-X (pbk)
- HOLUB, Josef a LYER, Stanislav. 1978. *Stručný etymologický slovník jazyka českého*. Připravil Ivan LUTTERER. 2.vyd. Praha: ISBN 8004237150, 9788004237158.
- CHYTIL, Oldřich. 2007. Důsledky modernizace pro sociální práci. *Sociální práce/Sociálna práca*. Roč.10, č.4, s. 64–71. ISSN 1213-6204.
- JANEBOVÁ Radka. 2014. *Teorie a metody sociální práce: reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7535-374-1.
- JANEBOVÁ Radka, HUDEČKOVÁ, Marcela, ZÁPADKOVÁ, Romana a MUSILOVÁ, Jana. 2013. *Sociální práce/Sociálna práca*. Roč.16, č. 4, s. 66–82. ISSN 1213-6204.
- JENCKS Charles. 1981. *The Language of Post – modern Architecture*. New York: Rizzoli. ISBN-10 0847802884.
- JIRÁSEK, Ivo. 2011. Pilgrimage as a form of physical and movement spirituality. In: PARRY, J., NESTI, M., a. WATSON, N., eds. *Theology, Ethics and Transcendence in Sports*. New York: Routledge, 223–232. ISBN 978-0-415-87857-7.
- JOHANSON, Paul. 1998. *Zrození moderní doby*. Přeložila Petruška ŠUSTROVÁ. Praha: Academia. ISBN 80-200-0694-X.
- KADUSHIN, Alfred. 1992. *Supervision in Social Work*. New York: Columbia University Press. ISBN 978-0-231-15176-4.
- KLIMEŠ, Lumír. 1981. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN. ISBN 14-545-83.
- KODYMOVÁ, Pavla. 2013. *Historie české sociální práce 1918 - 1948*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2256-9.
- KODYMOVÁ, Pavla. 2007. Domácí tradice sociální práce. In MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-331-4.

- KODYMOVÁ, Pavla, SUDA, R. a MUSIL, Libor. 2012. Profesní zákon pro sociální práci – potřeba, nutnost, nebo nadbytečná regulace. *Sociální práce/Sociálna práca*. Roč. 15, č. 3, s. 49–52. ISSN 1213-6204.
- KOPŘIVA, Karel. 1997. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0528-9.
- KREBS Vojtěch. 2010. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, s. 287. ISBN 978-80-7478-921-2.
- KRHUTOVÁ, Lenka. 2010. Teorie a modely zdravotního postižení. *Sociální práce/Sociálna práca*. Roč. 13, č. 4, s. 49. ISSN 1213-6204.
- KŘIŠŤAN, Alois a MUSIL, Libor. 2008. Nezodpovězena otázka „vztahu pozorného srdce“ a „odbornosti“ v křesťansky zakotvené praxi sociální práce. *Sociální práce/Sociálna práca*. Roč. 11, č. 4, s. 93-99. ISSN 1213-6204.
- KUCHAŘOVÁ, Věra. 2001. *Výkon sociální práce na pověřených obecních úřadech v podmínkách rostoucích nároků*. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-23872354.
- LAAN, Geert van der. 1998. *Otázka legitimity sociální práce*. Přeložila Eva KUSOVÁ. Praha: Albert. ISBN 80-85834-41-3.
- LÄNGLE, Alfried. 2014. *Existenzanalyse. Grundlagen*. Wien: Facultas. ISBN 978-3-7089-1208-0.
- LEVICKÁ, Jana a kol. 2004. *Sociálna práca s rodinou*. Trnava: Mosty – FZSP. ISBN 808900749-6.
- LI EDERMANOVÁ, Ivana. 2008. *Vzdělávání osob dlouhodobě znevýhodněných na trhu práce*. Praha: Evropské sociálně zdravotní centrum. Metodika pro lektory. ISBN 978-80-8724-405-0.
- LINHART, Jiří aj. *Slovník cizích slov pro nové tisíciletí*. 2010. 2 vyd. Litvínov: Dialog. ISBN 80-7382-006-4.
- LOPEZ, Shane J. a LOUIS, Michelle C. 2009. The Principles of Strength-Based Education. *Journal of College a. Character*. Vol.10, No 4, p. 1-8 [Digital Version]. DOI 10.2202/1940-1639.1041.

- LOUČKOVÁ Ivana, 2011. *Výzkum je to, co je, nikoliv vždy to, co by si metodolog přál. Sociální práce/Sociálna práca*. Roč.14, č.1, s. 5. ISSN 1213-6204.
- LYOTARD, Jean. 1993. *O postmodernismu*. Přeložil Jiří PECHAR. Praha: Filosofia. ISBN 80-7007-047-1.
- LYOTARD, Jean F. 1993. *O postmodernismu: postmoderno vysvětlované dětem: postmoderní situace*. Přeložil Jiří PECHAR. Praha: Filosofický ústav AV ČR. ISBN 80-7007-047-1.
- MAROON, Istfan. 2012. *Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků: teorie, praxe, kazuistiky*. Praha: Portál. ISBN 9788026201809.
- MAROON, Istfan, MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. 2007. *Vzdělávání studentů sociální práce v terénu: model pro supervizi*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1307-9.
- MASLOW, Abraham H. 2014. *O psychologii bytí*. Přeložila Marie ANTONÍNOVÁ. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0618-7.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2013a. *Metody a řízení sociální práce*. 3. rozšíř. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4 .
- MATOUŠEK, Oldřich. 2013b. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-549-0.
- MÜHLPACHR, Jan. 2008. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4550-7.
- MUSIL, Libor. 2013. Challenges of Postmodern Institutionalisation for Education in Social Work. In: MATULAYOVÁ, T. a. MUSIL, L. *Social Work, Education and Postmodernity. Theory and Studies in Selected Czech, Slovak and Polish Issues*. Liberec: Technical University of Liberec, s. 10–72. ISBN 978-80-7494-032-3.
- MUSIL, Libor. 2004. „*Ráda bych vám pomohla, ale...*“ Dilemata práce s klienty v organizacích. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80- 903070-1-9.

- MUSIL, Libor. 2002. Jednostrannost a symetrie v kultuře služeb sociální práce. *Sociální studia*. 8, s. 129 – 161. ISBN 80-210-2852-1.
- MUSIL, Libor. 2008. Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. *Sociální práce/Sociálna práca*. Roč.11, č. 2, s. 60-79. ISSN 1213-6204.
- NAVRÁTIL, Pavel a NAVRÁTILOVÁ, Jitka. 2008. Postmodernita jako prostor pro existenciálně citlivou sociální práci. *Sociální práce|Sociálna práca*. Roč.11, č.4, s. 124–135. ISSN 1213-6204.
- NAVRÁTIL, Pavel a MATOUŠEK, Oldřich. 2013. Sociální práce v době současné. In: MATOUŠEK, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 189–191. ISBN 978-80-262-0366-7.
- NAVRÁTIL, Pavel. 2007. Vybrané teorie sociální práce. In: MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, s. 189. ISBN 978-80-7367-331-4.
- NAVRÁTIL, Pavel. 2001. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80 - 903070 -0-0.
- NAVRÁTILOVÁ, Jitka. 2015a. Vzdělávání založené na silných stránkách jako nástroj snižování nejistot a rizik. *Sociální pedagogika*. Roč.3, č.1, s.56-59. ISSN 1805–8825.
- NAVRÁTILOVÁ, Jitka. 2015b. *Cíle sociální práce a jejich vztah k praktickému vzdělávání*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-704-347-0.
- NAVRÁTILOVÁ, Jitka. 2011. *Proces posouzení životní situace jako zdroj ohrožení dítěte (faktory ovlivňující posouzení ohrožených dětí)*. *Sociální práce|Sociálna práca*. Roč.14, č. 2, s. 40–55. ISSN 1213-6204.
- OLÁH, Michal, SCHAVEL, Milan a ONDRUŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžběty. ISBN 978-80-969449-6-5.
- ONDRUŠOVÁ, Zlata. 2009. *Základy sociálnej práce*. Brno: MSD. ISBN 978-80-7392-109-5.
- PANWITZ, Rudolf. 1917. *Die Krisis der europaenischen Kultur*. Nürnberg: H. Carl.

- PETRUSEK, Miloslav. 2006. *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON. ISBN 80-86429-63-6.
- PETRUSEK, Miloslav. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, s. 656-659. ISBN 80-7184-310-5.
- PŘIDALOVÁ, Marie. 2010. Sociální práce s umírajícími. *Sociální práce/Sociální práce*. Roč.13, č. 2, s.1. ISSN 1213-6204.
- PUNOVÁ, Monika. 2014. *Resilience aneb příznivý vývoj navzdory nepřízni osudu*. In: Monika PUNOVÁ, a Jitka NAVRÁTILOVÁ, ed. *Praktické vzdělávání v sociální práci optikou konceptu resilience*. Brno: Centrum praktických a evaluačních studií. ISBN 978-80-210-7337-1
- RUSH, Michael. 2004. *Syndrom vyhoření*. Přeložila Mirka ČEJKOVÁ. Praha: Návrat domů. ISBN 80-7255-074-8.
- SALEEBEY, Dennis, ed. 2006. *The Strengths Perspective in social work practice*. 4th ed. Boston: Allyn and Bacon. ISBN: 9780205241620 .
- SAUNDERSOVÁ C. 1982. *Hospice – The Living Idea*. London: CPS.
- SELIGMAN, Martin. 2003. *Opravdové štěstí: Pozitivní psychologie v praxi*. Praha: Ikar. ISBN 978-80-249-2944-6.
- SHEPPARD, M., NEWSTEAD, S., DI CACCAVO, A., et al. 2000. Reflexivity and the development of process knowledge in social work: a classification and empirical study. *Br J Soc Work*. Vol. 30, Issue 4, p. 465–488. ISSN 1468-263X [online].
- SCHMIDBAUER, Wolfgang. 2008. *Syndrom pomocníka*. Přeložil Petr BABKA. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-369-7.
- SMITH, Roger, 2008. *Social Work and Power*. London: Palgrave Macmillan. ISBN 1403991243.
- SMUTEK, Martin, NAVRÁTIL, Pavel a JANEBOVÁ, Radka. 2006. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-038-2.

STANDING, Guy. 2011. *Precariat – the new dangerous class*. London: Bloomsburg Academia. ISB-13 978-1472536167.

SVEŘEPA, Milan. 2008. *Reforma sociálního systému v kontextu pomoci a kontroly*. In: Radka JANEBOVÁ, Miroslav KAPPL a Martin SMUTEK, ed. *Sociální práce mezi pomocí a kontrolou*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-118-6.

ŠEVČÍKOVÁ, Stanislava a NAVRÁTIL, Pavel. 2010. Sociální práce jako institucionalizace rizika v pozdně moderní době. *Sociální studia*. Roč.7, č. 2, s.115–133. Brno: Fakulta sociálních studií MU.

TRACHTOVÁ, Jana, TREJTNAROVÁ, gabriela a MASTILIAKOVÁ, Dagmar. 2008. *Potřeby nemocného v ošetrovatelském procesu*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů. ISBN 978-80-7313-324-8.

TSUI, Ming-sum. 2005. *Social Work Supervision. Contexts and Concepts*. New Dehli: Sage. ISBN 0-7619-1767-5.

ÚLEHLA, Ivan. 1999. *Umění pomáhat*. Praha: SLON. ISBN 80-85850-69-9.

VÍŠEK, Petr a PRŮŠA, Ladislav. 2012. *Optimalizace sociálních služeb*. České Budějovice: Jihočeská univerzita. Zdravotně sociální fakulta. ISBN 978-80-7416-099-8.

VRBICKÝ, Jan. 2014. *Sociální služby*. Hradec Králové: Gaudeamus. VŠ skripta. ISBN 978-80-7435-467-0.

Internetové zdroje

ANDERSON, E. C. 2004. *What is Strengths-based education? A tentative Answer by someone Who Strives to Be a Strengths-based Educator?* Unpublished manuskript[online]. ©2004 [cit. 2016-07-18]. Dostupné z

<http://strengths.uark.edu/WhatisStrengths-BasedEducation.pdf>

CURYLO, Lukáš. *Zamyšlení nad filosofickou postmodernou* [online]. ©2009 [cit. 2016-07-18]. Dostupné z: <http://pawco-blog.wbnode.cz/lukas-curylo>

Dobrovolník [definice]. *Dobrovonik.cz* [on-line] ©2016 Dostupné z

<http://www.dobrovolnik.cz/>

GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ VSČR. Rychlá fakta. Stavby vězňů [online]. ©2012, 27.7.2016 [2016-07-30]. *Vězeňská služba České republiky*. Dostupné z:

<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19-informacni-servis/rychla-fakta>

JAJTNER, Pavel. Sociální nauka a působení církve. 20. část [online]. ©2016, 29.7.2016 In: O Kompendiu sociálního učení církve . RadioVaticana. cz [2016, 07-28] Dostupné z: <http://radiovaticana.cz/clanek>

JOUROVÁ, Věra. V Česku jsou třetí největší rozdíly mezi platy mužů a žen. *e15.cz* [online]. ©2015, 2.11.2015 [2016-07-26]. Dostupné z:

<http://zpravy.e15.cz/domaci/ekonomika/>

MAKOVCOVÁ Stanislava. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. *mpsv.cz* [online]. ©2016 [cit. 2016-07-18]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/clanky/10775/umluva>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Přehled o vývoji částek minimální mzdy. *Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky* [online]. ©2015, 5. 10. 2015 [cit. 2016-07-18]. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Integrace cizinců. *Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky* [online]. ©2016, 4.5.2016 [cit. 2016-07-18]. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/1278>

PASEKOVÁ, Eva. Kapacita věznic je překročena. *Ceska justice.cz* [online]. ©2016, 3.5.2016 [2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2016/05>

Etický kodex. <https://bilina.cz> . [online], 2006 19.5 [2016-07-22]. Dostupné z https://bilina.cz/sites/default/files/eticky_kodex_ssprcr.pdf

SIRÍNEK, J. *PBSP – úvodní text, určený zájemcům o metodu* [on-line]. ©2014 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.pbsp.cz/texty/txtsir1.htm>

Sociální práce [definice]. *Sociální revue.cz* [on-line]. ©2005 [cit. 2016-07-18]. Dostupné z: <http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace> [on-line] [cit. 2016-07-26]

Sociální práce [definice]. *Dobrovolník.cz* [online]. © 2016 [cit. 2016-07-18]. Dostupné z: <http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace>

Definice sociální práce. *Sociální revue* [online]. © 2016 [cit. 2016-07-18]. Dostupné z: <http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace>

Zákony

ČESKO. *Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě* [on-line]. ©2001, aktuální znění 01.01.2014 - 30.9.2016 [cit. 2016-07-14]. Dostupné z: <http://zakony-online.cz/?s16989=169=1>

ČESKO. *Zákon č. 108/2006 Sb., O sociálních službách* [online]. © 2007 [cit. 2016-07-14]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

ČESKO. *Návrh profesního zákona sociálních pracovníků* [online]. [cit. 2016-07-14]. Dostupné z: <http://socialniprace.cz/aktuality.php?clanek=90>

ČESKO. *Zákon č. 169/1999 Sb., O Vězeňské o justiční stráží České republiky* [online]. ©2000 [cit. 2016-07-14]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora: Bc. Michal Krč

Studijní program: Magisterský

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Úloha sociálního pracovníka v postmoderní době

Počet stran (bez příloh): 70

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 67

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 24

Počet internetových odkazů: 15

Vedoucí práce: MUDr. Olga Dostálová, CSc.

Souhlasím s tím, aby má diplomová práce byla využívána ke studijním účelům.

V Praze, dne:.....

.....

Uživatel potvrzuje svým podpisem, že pokud tuto diplomovou práci využijí ve své práci, uvedou ji v seznamu literatury a budou ji řádně citovat jako jakýkoliv jiný pramen:

Jméno, příjmení	Adresa	Datum	Podpis

**Posudek vedoucího diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta: Bc. Michal KRČ

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychologii

Název práce: *Úloha sociálního pracovníka v postmoderní době*

Vedoucí práce: MUDr. Olga Dostálová, CSc.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 70

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 91

Počet internetových odkazů: 15

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Oborová přílehavost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy,
stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		2		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace,
parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace,
cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

0				
---	--	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

0				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

0				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	1			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	1			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části
v daném tématu

0				
---	--	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

	1			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Charakterizujte rozdíly mezi pojetím obsahu práce sociálního pracovníka z hlediska modernity a postmodernity a v čem tkví rozdíl v přístupu ke klientovi?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autor si zvolil téma, kterého si dosud jen málokdo všímá, proto je nutno ocenit, že jeho zpracování bylo obtížnější než při volbě témat, která jsou vyhledávaná a poskytují tak vodítka pro jejich zpracování. Z tohoto hlediska lze pochopit, proč je práce pouze teoretická. Autor také tuto teorii propracovává do větší hloubky, než bývá zvykem u prací teoreticko-praktických.

Autor se poctivě snaží problematiku vystihnout v celé šíři přes velké nároky, které toto téma na něj klade. Věnuje se poměrně široce různým otázkám, které s tímto tématem souvisejí. Zabývá se současným pojetím sociální práce, řádně vymezuje pojmy, věnuje se charakteristice skupin klientů a strategii komunikace s nimi, uznávaným hodnotám sociální práce, dále pak charakterizuje dobu moderní a postmoderní a zamýšlí se nad dalšími povinnostmi sociálního pracovníka, které postmoderní doba na něj nakládá. Zvláštní pozornost věnuje skupinám, které vyžadují zvláštní pozornost sociálního pracovníka: nezaměstnaní, chudé rodiny, pachatelé trestných činů, zdravotně postižení a umírající. Zmiňuje se také o uplatnění dobrovolníků, neopomíjí dilemata, která sociální práci doprovázejí, zamýšlí se nad pojetím sociální spravedlnosti a reformou v sociální práci. Do získání a udržení kvalifikace sociálního pracovníka patří i jeho vzdělání a supervize, nedílnou součástí tohoto oboru je i výzkum. Hodnotím, že autor se zabývá i filosofickými otázkami, které mají praktický význam pro kvalifikovaný přístup k sociální práci.

Po gramatické i stylistické stránce je práce v pořádku. Také počet literárních pramenů je vyšší, než bývá obvyklé, dosahuje 106 prostudovaných a citovaných prací. Zvláště je nutno vyzdvihnout, že prostudoval i více než 20 cizojazyčných pramenů.

Nedostatky: Asi na dvou místech se objevuje opakování některých vět.

Práce splňuje podmínky kladené na diplomovou práci.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace:

Podle úrovně obhajoby možno hodnotit výborně nebo velmi dobře

Datum, podpis:

6.9.2016

MUDr. Olga Dostálová, CSc.

**Posudek oponenta magisterské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Bc. Michal Krč
 Obor studia: Sociální práce
 Název práce: Úloha sociálního pracovníka v postmoderní době
 Oponent práce: Mgr. Lucie Vacková

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 70
 Počet stránek příloh: 0
 Počet titulů v seznamu literatury: 91

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

x				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

x				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

x				
---	--	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		x		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) Vysvětlete Vaše tvrzení na s. 26, ř. 12: „*Dle mého pohledu v České republice zatím není až tak běžné, ani možné a ani to není zvykem, aby ženy skloubily dohromady práci s rodinou.*“
- 2) Charakterizujte základní principy strengths-based přístupu.

Celkové zhodnocení (klady a nedostatky):

Diplomová práce přináší pohled na sociální práci v době postmoderní. Jedná se o teoretický text, na jehož začátku autor nejprve představuje historické souvislosti vzniku a vývoje sociální práce v zahraničí i České republice, dále pak vymezuje rozdíly mezi moderní a postmoderní dobou ovlivňující myšlení a přístup člověka k sobě, druhým lidem i k celku světa. V dalším kroku se pak autor zabývá úlohou sociálního pracovníka v postmoderní době a poté se věnuje možnostem vzdělávání sociálních pracovníků z pohledu autorů Lopez a Louis, formulujících principy strengths-based přístupu.

Nedostatky DP:

Připomínky mám k obsahové stránce DP. V textu se vyskytuje chyba na s. 18, ř. 1. Robotu nezrušila jak autor tvrdí v r. 1848 Marie Terezie, ale Ferdinand I.

Na několika místech autor opakuje stejné věty např. s. 20, ř. 8 a s. 21, ř. 19.

Na s. 26, ř. 27-30 autor hovoří o diskriminaci mužů v některých povoláních jako o faktu, který však nijak nedokládá ani nevysvětluje.

Klady DP:

Zvolené téma úzce souvisí se studovaným oborem. Formální a gramatická stránka DP je dobře zpracována. Oceňuji zejména zakomponování kapitoly č. 4 do skladby textu a také množství zpracované zahraniční literatury.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 9/9 2016

Mgr. Lucie Vačková